

ACADEMIA ROMÂNĂ
MEMORIILE SECȚIUNII ȘTIINȚIFICE
SERIA III TOMUL VI MEM. 2

3115
VIATA ȘI OPERA
LUI CAROL DAVILA

1828—1884

(CU OCAZIUNEA CENTENARULUI NAȘTERII SALE)

DE

DR. G. Z. PETRESCU

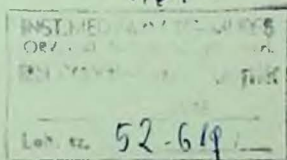

CULTURA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI

1929

Carol Davila la 1870.

VIATA ȘI OPERA LUI CAROL DAVILA

1828—1884

(CU OCAZIUNEA CENTENARULUI NAȘTERII SALE)

DE

Dr. G. Z. PETRESCU

*Prezentată de D-l. Dr. G. Marinescu
Sedința dela 8 Februarie 1929*

3422
A face biografia unui bărbat ilustru nu este tocmai ușor, căci pentru a-i zugrăvi toate trăsurile în chip impunător se cere neapărat mare luare aminte. Dar, după cum a zis ALEXANDRU DUMAS, când scrie cineva viața unui Iuliu Cezar, unui Carol cel Mare sau a unui Napoleon, nu mai este nevoie de felinarul lui Diogen spre a găsi omul. Faptele sale vorbesc de sine. Apoi când, de mâna sa, a rămas așternut pe hârtie ceva pornit din adâncul cugetului și simțirei sale, atunci ne dăm repede seamă că felinarul lui Diogen îl avem: Dinaintea noastră, resfirându-i slovele, ca prin farmec se desprinde deslușit în licărirea unui amurg glorios drept aureolă, figura măreață nemuritoare ce râvnim s'o cunoaștem.

Sfântă icoană ne apare astfel astăzi, când cetim scrisorile sale, unul din cei mai mari între marii Români cari au conlucrat la edificiul minunat al renașterii țării noastre, ales între aleși, creator, inițiator și educator în domeniul culturii naționale, ba câteodată, chiar factor hotărîtor în destinele țării; acela care s'a desvăluit în admirabila declarație:

«Găsind pe malurile Dunării o nouă patrie, România, o Franță a Orientului, în ideile, tradițiunile și aspirațiunile de civilizațiune ale surorii celei mari, am devenit cu inima și în

faptă cetățean român, cu o îndoită iubire pentru patria de origine ». . . marele DAVILA.

Că fusese străin, o spune aevea numele său; dar atâta tot. Cei ce au avut fericirea de a-l cunoaște de aproape, bine știu că nimic n'a rămas străin din această măreață personalitate, îndată ce și-a legat soarta de aceea a țării pe care și-o alesese ca patrie de adopțiune. Iar aceea cari de acuma vor afla ce a simțit el și ce a făcut pentru această țară, nu pot decât a se umple de mirare ce bun Român a fost: Român adevărat, mai adevărat decât mulți Români din naștere!

Vieața lui CAROL DAVILA este pentru oricine o pildă de virtute rară și patriotism neîntrecut.

Auspiciile sub cari s'a deschis cariera sa și cari au avut o înrăurire puternică asupra întregii sale activități, au fost: Un timp, un om și o credință.

Timpul, foarte propice cel puțin în privința dispoziției spiritelor, a fost epoca HELIAZILOR, GOLEȘTILOR, BOLINTINE-NILOR, BĂLCEȘTILOR, etc., când poporul începuse a cere *lumină* și în toate direcțiile se făceau cele mai mari eforturi pentru a împlini lipsuri lăsate de veacuri ce nu putuse fi folosite de cultură și progres.

Omul, BARBU ȘTIRBEI-Vodă, Domnitor în adevăr luminat și însuflețit de o vie dorință de a face fericirea țării sale, eră cel ce se gândise să-și asigure elementul cel mai nemerit spre a realiza un așezământ de folos obștesc în atâtea privințe. El îi înlesnise debutul, îl sprijinise și-l apăraseră cu hotărâre prea scurtul timp, cât domnise. Părăsind tronul, îl lăsă cu prestigiul pe care-l merită; acela al unui prieten stimat de Domn.

Credința a fost aceea de care s'a arătat pătruns el însuși, că nu este nici un grad de cultură de care ar fi inapt Românul. Această credință a păstrat-o neclintită până ce triumfă în măsura înțeleptelor sale prevederi și în chip strălucit a ajuns să dovedească inanitatea credinței opuse.

În condiții favorabile și înzestrat cum eră, opera sa a fost ca munca unui semănător vrednic într'o țarină aleasă.

Primit-au deapănarea ogoarele mănoase ale țării noastre sămânță, când bună, când rea. Și a încolțit fiecare, a crescut și a rodit, după cum i-a fost prielnică vremea mai din belșug sau

mai slab. De luat aminte numai atâta este, că de câte ori semănătorul eră bărbat de frunte sămânța fu de soi, și-a dat rod însutit. Dar *de frunte* ca Davila, mai rar a fost vreunul.

Ce știm despre copilăria lui Carol Davila?

Nimic sau mai nimic. Născut în 1828, 8/IV, la Parma — în unele acte este scris: *lângă* Parma — a fost trimis de mamă-sa la rude ale ei din Francfort pe Main, cari au avut însărcinarea de a-l crește, mai mult în taină, până la vârsta adolescenței. La acea epocă, sub tutela și îngrijirea unui prieten devotat al familiei, Doctorul A. GUÉPIN, făcî studii secundare la Limoges, în Franța, apoi tot în acea țară se destină carierii farmaceutice și în Angers debută ca elev practicant într'o officină.

Foarte curând însă fu atras de studiul medicinei și înscriindu-se în Școala « *de plein exercice* » din Angers se semnală prin inteligența sa și focul cu care îmbrățișă atât învățătura cât și îndatoririle ce avea în serviciul spitalicesc. Fu în toate eminent, mai întâiu ca student, apoi ca intern al Spitalelor, preparator de chimie și în fine prosector, aceste trei funcții obținute prin concurs. Cursurile școlii ca și serviciul în spitale, le încheiă ca laureat.

Tristă, firește, a fost copilăria acestui ilustru bărbat; tristă și întunecată. I-a lipsit lui acea caldă palpitație a sînului matern, care desmiardă și mângâie, amorțește durerea și trezește nădejde; acea neadormită sollicitudine blândă, care umple pruncia de o senină nepăsare, așa de dulce și de binefăcătoare. A fost ca un orfan... Și, totuș, dacă una ca aceea care după ani, când vlăstarul părăsit ajunsese brad falnic dar bătut de furtună, îi scria: « *Cher gutes Kind* ¹⁾ »... « *Mon bon enfant* »... « *Que je voudrais vous voir* ²⁾ »!... « *Que ne donnerais-je pas pour vous serrer dans mes bras et vous dire quelques paroles maternelles!*... *Cher, très cher enfant* » ³⁾... , dacă i-ar fi întins brațele în adevăr și, cu

¹⁾ Scrisoare a Comtesei MARIE D'AGOUT, din Paris, 3. IV. 1853.

²⁾ Idem din 26/X 1853.

³⁾ Idem din 14/III 1854.

hotărîre semeață, s'ar fi destăinuit lui: «Ești zămislit de mine»... sufletul său ar fi îmbrățișat cu atâta foc acea mărturie târzie a vocii sângelui, încât ar fi iertat și uitat vitregia lipsei ei de lângă leagănul său... căci sufletul său era fără prihană.

Decât, este neîndoios că lipsa aceea n'a rămas fără înrăurire asupra firii tânărului FRANCISC CAROL. I-a dat o maturitate timpurie, o concentrație și o rezervă, care-l făceau cam posac. În schimb a fost cauza extraordinarei sale puteri de voință și a milei sale nețărnumite pentru toți desmoșteniții soartei. Putea el, din țara sa de adopțiune, să scrie fără umbră de fățarnicie ¹⁾: «*Je ne veux vous parler que du bien que j'ai pu faire, conformément à la parole de celle qui disait un jour: Nous devons tous aspirer à l'immortalité parmi nos amis. Nos oeuvres doivent nous survivre. Faire le bien c'est remplir la mission humaine. J'ai fait mon devoir dans la mesure de mes forces*».

În mare parte — neapărat — i-au fost înnăscute însușirile bune ce le-a manifestat nu numai dealungul întregii sale cariere, dar și în toată viața sa de om. Și tot aceea care-i fu un timp sfetnică, pe cât de devotată pe atât de slăvită, ca una ce-l cunoștea prea bine, da cheazășie de aceasta, când pentru a-l îmbărbăta, în grele încercări, îi declară: «*J'ai confiance en votre étoile et surtout en ce que l'expérience a du ajouter à vos qualités innées*» ²⁾.

Deprins de tânăr cu muncă intensă, el n'a încetat cât a trăit de a desfășura o activitate fără preget, în diferitele direcțiuni în cari împrejurările îl aduceau să-și cheltuească puterile. În toate, gestul și fapta sa a avut mereu un temeiu de iubire și devotament neprecupețit. Ca cetățean, ca părinte, ca medic, ca educator, DAVILA fu un model de inimă caldă și îndurare.

Plin de entuziasm, față de întinsul câmp de muncă ce i se deschidea la 1853, când de-abia ieșit Doctor din Facultatea de Medicină din Paris, fu trimis de aceasta să organizeze în Principatul Valachiei, Țara Românească de atunci, un serviciu sanitar al armatei, dar și plin de iluzii, era el. Iluziile — vai! —

¹⁾ Scrisoare către Comtesa de CHARNACÉ, din 12/VIII, reproducând o sentință a Comtesei D'AGOUT, muma ei.

²⁾ Scrisoare a Comtesei D'AGOUT, din 18/I 1854.

prea repede eră să le piardă una câte una, nu l-a părăsit însă niciodată entuziasmul.

Sosind în București, tânărul medic nu făcù impresie prea bună asupra lui Vodă ȘTIRBEY; nu de alta, dar n'avea decât 25 ani și Domnitorului îi venea greu a crede că, acest flăcău cu plete aurii, alb și rumen la față ca o fetișcană, va avea darul de organizație pe care-l așteptă dela omul cerut din Franța. Apoi îl văzù la lucru și se lumină. Când BARBU ȘTIRBEY părăsi Domnia, DAVILA avea în el, un amic sincer binevoitor. De multe ori i-a scris în urmă fostul Domnitor: «*Cher Davila* » sau «*Cher ami*»... și cu ce asigurare solemnă de înalta stimă ce-i juruise, căci îl prețuia și ca om. Iată o pildă:

«*Connaissant votre caractère noble et consciencieux, et comptant sur vos sentiments de sincère amitié que j'ai su apprécier en toutes occasions je vous confie en quittant le pays:*

1. *Un pli cacheté...*
2. *Un écrin... C'est un dépôt sacré qui m'a été confié et que je ne puis à mon tour confier en de meilleures mains »¹⁾...*

Ii da o misiune delicată, dovadă de încredere nemărginită.

Cu altă ocazie, bătrânul Principe, nu se poate reține de a manifesta călduros iubirea sa părintească pentru acel bun prieten: «*J'aurais été si heureux de pouvoir vous presser sur mon coeur qui est et restera toujours pour vous comme vous l'avez connu* »... Și mai departe: «*Je vous embrasse, cher et bon ami avec toute la tendresse du coeur*»²⁾). Dar pentru a-și câștigă această inimă, câte probe de toate virtuțile, dase tânărul, fără 'ndoială!

Ce impresie i-a produs medicului francez, lumea necunoscută în care sosiă, este ușor de închipuit. Atâta numai că el nu eră omul care să schimbe, după impresii, calea pe care și-o proiectase, nici nu avea timp pentru a cumpăni partea de agrement sau dezagrement ce i-o putea oferi locul și împrejurările, în cari trebuia să se achite de o misiune atât de grea ca a sa. Goni deci orice impresie rea și cu hotărîrea tenace care-l caracteriză începù opera căreia se închinase.

¹⁾ Scrisoare de la ȘTIRBEY-Vodă, din 3/15 Maiu 1859.

²⁾ Idem, din Orșova 6 August 1859.

Au fost ani de trudă neînchipuită, acei câțiva în cari fără ajutoare de nici un fel, avu de împlinit lipsuri simțite în tot ce privea căutarea medicală a militarilor, luptând cu inerția ba chiar recalitranta inherentă stărilor primitive. Fusesse numit « Ober-Stab-Doctor », grad asimilat cu cel de maior și avea, ca principală funcțiune, conducerea serviciului medical din Spitalul Oștirii dela Mihai-Vodă, o adevărată ruină, focar permanent de infecție.

Armata noastră, înființată prin Regulamentul Organic, mai avusese în răstimpul de douăzeci de ani trecuți și alți medici șefi însărcinați cu căutarea bolnavilor dela Mănăstirea Mihai-Vodă, pe ORSONI, un medic mediocru, pe VON MEYER, medic instruit dar lipsit de ideal și energie, apoi pe WITTMANN șchiopul, fire dreaptă dar apatică. Ca el, erau toți străini, dar străini au și rămas până ce au părăsit țara fără a fi lăsat urme de vreo activitate apreciabilă. Câtă schimbare după abia un an dela sosirea lui DAVILA! Spitalul, de bine de rău, eră refăcut, epidemiile din el înnăbușite și un corp de infirmieri pregătiți pentru serviciu de chiar tânărul lor șef, urmau cu perfectă disciplină pilda sa de zel și exactitudine. El, spirit pătrunzător și prevăzător, pricepuse că cel mai mare ajutor pentru sine ca și cel mai efectiv folos pentru armată, nu-l putea aștepta decât dela personalul special pe care singur și-l va crea. Începuse așadar, în chip modest, prin a instrui soldați spre a-i face felceri.

Cu așa un maestru, nu este de mirare că unii din acești infirmieri au ajuns mai târziu Doctori și medici capabili.

Frumoasele succese pe cari le repurtau așa de repede ostelele lui DAVILA, fură întrerupte la sfârșitul primului an de două întâmplări nenorocite. Prima, un reumatism poliarticular acut, contractat în locuința umedă pe care o ocupase sub Mănăstirea Mihai-Vodă, singura disponibilă în apropiere de Spital, urmat de o artrită purulentă a cotului drept, îi puse un timp zilele în primejdie.

Două luni pline zăcù în chinuri, fără familie în jurul său, fără alt sprijin moral decât, din când în când, ca o adiere a zefirului după arșița zilei, ecoul unei duioase mângâieri din depărtare:

« *Cher, très cher enfant... Vous avez bien raison de penser que mon coeur est navré de vos souffrances, navré surtout de n'y pouvoir apporter à la distance où nous sommes, ni soulagement, ni consolation.*

J'admire votre courage vraiment héroïque. Le destin est rude envers vous mais nous saurons le conjurer »¹⁾...

Au fost poate aceste cuvinte leacul magic, care i-a sporit răbdarea și i-a susținut puterea de voință într'atât încât refuză cu tărie operația, chiar când i se arată că singură amputația brațului ar putea să-i scape viața. « *Je n'y tiens pas assez pour jamais vouloir la conserver à un tel prix* »²⁾... afirmă el unui prieten din Franța. Scăpă de moarte — din fericire pentru țară — dar păstră un braț ankylozat în unghi drept.

Iată-l deci infirm, în floarea tinereții, el care muncise atâta și care mai avea atâta de făcut! Nu se putea împacă cu această stare. Se arată atunci pe cât de cerbicos pe atât de ingenios întru aflarea îndreptării, pe care putea s'o mai aștepte.

« *Je viens de faire une machine de flexion et d'extension. C'est tout simplement une double gouttière articulée dont les extrémités se rapprochent où s'éloignent au moyen d'une longue vis... Je souffre d'atroces douleurs et j'ai gagné environ deux pouces les premiers huit jours* »... scria aceluiaș prieten. Rezultatul era slab și i-a trebuit o îndelungă încordare pentru a obține mai mult.

Bolnav fiind, un alt dezastru se năruie peste el. Armatele rusești pornite în contra Turciei, ocupă, la începutul lunii Martie 1854, Principatele, dezarmând oștirea românească... Domnitorul este nevoit să părăsească țara și Comandantul trupelor de ocupație, Generalul BUDBERG înlătură pe DAVILA din funcțiunile sale, înlocuindu-l în Spitalul dela Mihai-Vodă cu un medic rus.

Avea acum de ales între a se întoarce în Franța, unde-și putea croi o carieră de seamă și a rămâne în București, spre a fi gata, când timpuri mai bune ar sosi, să reiă greaua sarcină ce o acceptase. Cu mult înainte, călăuza conștiinței sale, aceea

¹⁾ Scrisoare a Comtesei MARIE D'AGOUT, din Paris 14/III 1854.

²⁾ Scrisoare către MARCÉ, din 8 Aprilie 1854.

care îl îmbărbăta cu vorbele : « *Je fais les vœux les plus constants et les plus maternels pour votre bonheur* » ¹⁾, îi scrisese :

« *Ce sera au pis-aller, une épreuve utile, si ce n'est pas la fortune, que votre mission chez les Valaques et vous retrouverez toujours ici un pis-aller* » ²⁾.

Și acuma nu lipseă de a-i da un îndemn categoric și insistent :

« *Pourquoi ne revenez-vous pas ici ? Vous ne me dites pas le motif qui vous retient à Bucarest. Je ne le devine pas. S'il n'est pas majeur, je pense que toute considération devant céder aujourd'hui devant le soin de rétablir votre santé, il faudrait venir à Paris prendre l'avis de nos médecins et, selon toute vraisemblance, aller tremper votre bras dans les eaux souveraines des Pyrénées. A votre âge, avec votre courage admirable, votre patience et cette force de vie qui est en vous, avec l'amitié vive de tant de personnes qui vous portent un intérêt sérieux, vous regagnerez vite le temps qu'un sort cruel vous dispute. Je crains que votre convalescence là-bas, où les sujets de tristesse et d'irritation se renouvellent à toute heure, ne soit plus longue qu'en France* » ³⁾.

El însă nu venise aci în căutare de avuții și avea conștiința de valoarea sa, care-i garantă mai mult decât « un pis-aller ». Avu pe deasupra încredere în steaua sa și în ceeace experiența adăugase la calitățile sale înnăscute. Sănătatea știă că i-o va readuce « *cette force de vie* » a tinereții. Se decise să rămână pe loc și făcù bine.

N'a trecut decât o vară, în care se putù întremă cu totul, și când la începutul lui Septemvrie, o armată austriacă readuse în Muntenia pe fostul ei Domnitor, DAVILA primul din Biarritz o veselă împărțășire la nădejdea ce-i creștea în piept :

« *Je vois avec une grande joie que les événements prennent un tour meilleur pour vous et je me plais à croire qu'avant peu les injustices qui vous ont été faites par les barbares seront réparées...* » ⁴⁾.

¹⁾ Scrisoarea Comtesei D'AGOUT, din 3/IV 1853.

²⁾ Idem, din 11/VI 1853.

³⁾ Idem, din 14 Maiu 1854.

⁴⁾ Idem, din 13 Sept. 1854.

Ea fu de bun augur căci la 1 Octomvrie eră restabilit în gradul și funcțiunile sale, reîncepând cu o vigoare nouă activitatea sa ce eră să devină din ce în ce mai folositoare țării. Încă din August dealtfel se făcuse apel la luminile sale, fiind teamă de holeră, care bântuia în Turcia. El, care se distinsese altădată combătând această boală epidemică în Franța, fu chemat din ordinul lui MEHMED SADIC Pașa, Comandantul Capitalei, să chibzuiască cu Comitetul Sanitar, măsuri grabnice pentru preîntâmpinarea pericolului. A redactat atunci un regulament foarte amănunțit, cuprinzând măsurile profilactice ce i se arăta-se a fi cele mai eficace și practice. În Martie următor primi dela Sultanul ABDUL MEDJID ordinul Imperial Medjidie clasa III-a.

Acele două grele încercări pe care i le adusese anul 1854 au oțelit omul, pregătindu-l de a se plecă cu resemnare stoică în fața soartei, mai târziu, când scris i-a fost să primească lovituri ale ei mult mai crunte.

De când sosise în București, DAVILA arătase puțină aplecare pentru îndeletnicirea principală a celorlalți medici în vază de atunci: clientela. Aceasta îl obosiă, îl distră dela ocupațiile sale absorbante și-i răpea un timp prețios. Fiind însă o natură simțitoare și prietenoasă nu s'a putut sustrage cu totul dela practică pe care i-a adus-o ca o obligație simpatia și încrederea inspirată tuturor câți îi făceau cunoștința. În cei doi-trei ani în cari a practicat, a reușit a strânge câteva sute de galbeni și armat cu acest mijloc, a început a-și desfășura geniul creator.

Iată cum expune el însuși această parte din opera sa, fără emfază, fără a se lăuda:

«J'ai fondé dans l'espace d'une année de mes propres deniers un musée d'anatomie et une bibliothèque scientifique. J'ai organisé une école de chirurgie, qui d'après la promesse de Monsieur de Talleyrand recevra sa sanction dans le congrès de Bucarest. Je puis dire que j'ai tout le mérite de cette organisation, car du 4 déc. 1855 jusqu'au 12 mars 1856 j'ai habillé et entretenu l'école

à mes frais. J'ai voulu, envers et contre tous qu'elle existât. Aujourd'hui je suis contrarié dans tous mes projets par le changement de gouvernement, mais ce temps d'épreuves passera. Le Comte Coronini a visité mes établissements, m'a décerné un sabre d'honneur et, dans une lettre bien sentie m'a exprimé sa satisfaction. Vous voyez que je mérite l'approbation de votre mère »¹⁾.

Aprobarea lui CORONINI însemnă desigur mult pentru tânărul Ober-Stab-Doctor. Dar pare că mai mult ținea el la aprobarea acelei *mame* pe care o pomeneste în chip așa de familiar, dovadă de evlavie ce i-o păstră. Oare n'avea ea mai multă grijă de ce i se întâmplă lui și nu simțea ea mai multă bucurie decât oricine, de câte ori îi reușea sânguința? Nu-l dojenia ea câteodată ușor?

« Souvenez vous Monsieur le Docteur que vous n'êtes plus jeune! » Și nu-i potolia tot ea mâhnirile, cu cugetări și sfaturi înțelepte?

« Le train du monde ne change pas; c'est toujours la même suite d'illusions et de déceptions, de préjugés et de présomption. Tachons seulement de ne pas recommencer trop souvent les mêmes expériences »²⁾.

Crease un învățământ nou în țară *« envers et contre tous »!* Cine oare erau acești toți cari se împotriveau unui așa mare folos adus poporului?

Erau mai ales confrății străini mai tineri, cari n'aveau nimic în contra persoanei lui, dar pe cari îi neliniștia Instituția, căci în concurența elementelor autochtone, pe care avea să le scoată în număr Școala lui DAVILA, vedeau sfârșitul domniei lor. Eră însă printre ei și protomedicul NICOLAE GUSSI, Român grecizat, indiferent în privința concurenței — fiind om ajuns — și adversar al Școlii numai din dispreț suveran pentru capacitatea tineretului țării. Când vizită pentru prima oară în 1857 școala în plină funcțiune, nu se rușină a declara în fața elevilor că «toată osteneala eră zadarnică deoarece Românul nu este în

¹⁾ Scrisoare către Comtesa de CHARNACÉ, din 12 August 1856.

²⁾ Scrisoarea Comtesei d'AGOUT, din 26 Dec. 1854.

stare să învețe medicina. Medici pentru armată se puteau aduce destui din Atena ».

Acest dușman al poporului reprezintă autoritatea sanitară a Principatului. Și mai erau și alții cari spuneau ca el. DAVILA însă avea credința sa nestrămutată.

I-a fost deajuns încuviințarea Domnitorului din 4 Decemvrie 1855, pentru a deschide de îndată Școala de Chirurgie, fără a mai aștepta atribuirea fondurilor necesare întreținerii ei, și cu cheltueala sa personală o duse până ce, prin decretul Domnesc din 6 Martie 1856, ea fu înzestrată cu un capital special și anumite venituri fixe. Decretul hotărâ transformarea Școlii de Mică-chirurgie, înființate pe lângă Spitalul dela Mihai-Vodă, cu scopul de a forma felceri militari, într'una de un rang mai înalt. De fapt însă, înființând prima sa școală, DAVILA se gândise la mai mult; planul său era făcut. Scopul ce-l urmăria el deatunci, era crearea de medici militari iar nu numai de felceri.

Pornise lucrul modest și cu pretenții reduse, atât din prudență, spre a nu pare prea îndrăzneț și a întârâtă pe opozanți mai înainte de a fi făcut experiența prealabilă, dovadă de temeinicia întreprinderii sale, cât și din lipsa desăvârșită de mijloace didactice de care suferia Principatul.

După aducerea, cu bani agonisiți de el, a Muzeului anatomic și a Bibliotecii, care apoi se mai îmbogăți și din diverse daruri, putu, însfârșit, să dea instrucțiunii elevilor săi dezvoltarea ce o doria. Personal se află la dispoziția sa, relativ bun. Nu se sfii deci a adopta în privința materiilor de studii, programa școlilor secundare de medicină din Franța.

Era firesc lucru ca DAVILA, când luă sfârșit Domnia lui BARBU ȘTIRBEY, să fie cam îngrijat de soarta instituției ce de curând luase ființă. Totuși Caimacamia care urmă și noul guvern se arată nu numai foarte favorabili operei sale, dar și dispuși a asculta propunerile meritosului Director pentru toate îmbunătățirile de adus condițiunilor în cari ea funcționa.

Fericirea lui DAVILA fu deplină când, la 16 August 1857, Principele AL. D. GHICA, Caimacamul Țării Românești, decretă transformarea Școlii de Chirurgie dela Mihai-Vodă în « Școală Națională de Medicină și Farmacie », iar Impăratul NAPOLEON

dublă încununare a extraordinarei vrednicii ce arătase până atunci.

Mai întâiu situația sa deveni cu mult mai considerabilă, fiind numit « Medic-Colonel și Doctor de căpetenie al Armatei românești », adică al unei armate îndoite de ce fusese mai înainte și într'un Principat cu o însemnătate pe care n'o avea mica Țară Românească a lui ȘTIRBEY-Vodă.

A urmat însă altceva, care pentru el eră fără îndoială o satisfacție superioară și mult dorită totdeauna, căci pentru ea își depusese toată silința. Aceasta a fost înălțarea elevilor celor mai înaintați ai școlii sale, în număr de zece, « la rangul de Medici de batalion cl. II, asimilați gradului de sublocotenent ». Erau primii medici autochtoni puși în slujba oastei. Cu ei organizația Serviciului Sanitar militar luă înfățișarea visată de marele lui întemeietor și deacum el putea spera că fără de piedeci, cu timpul o va aduce la desăvârșire.

Tot în anul 1859, Spitalul Oștirei putu părăsi mănăstirea Mihai-Vodă spre a se instala într'un local clădit special și care, pe lângă spațiul îndestulător ce-l oferia instituției prezintă și condițiuni igienice apreciabile. Aceasta fu iarăși o isbândă a lui DAVILA.

CUZA-Vodă știu să-l prețuească; îi arată întotdeauna cea mai mare deferență. Decum și-a organizat Statul Major Domnesc, nu lipsi de a cuprinde în el și pe Medicul-Șef al Oștirii și acesta fu unul din aleșii cu cari Domnitorul se duse la Constantinopole spre a se prezintă Sultanului.

Dar afară de aceste onoruri cu cari se răsplăteau atâtea merite, ALECSANDRU ION I se gândi și la demnități noi cu cari investindu-l, putea să-i lărgască câmpul de activitate, ceea ce corespunde în totul năzuințelor neobositului organizator. Măsura și-o dase în armată; rămânea ca să fie pus în poziție de a folosi țării pe cât se simția el și-l vedeau toți că este capabil. Fu numit mai întâiu Efor al Spitalelor civile și semnală de îndată prezența sa în această însemnată Instituție prin două inovații capitale: Concursul pentru ocuparea posturilor de medici în spitale și consultațiile gratuite pentru săracii ce nu se internau. În anul următor însă a ajuns să poată da o și mai mare desfășurare talentelor sale prin numirea sa în capul Admi-

nistrației generale a Serviciului Sanitar, cu titlul de Inspector general. Anul 1860 fu cu deosebire rodnic. Eforia Spitalelor Civile înființează Internatul în medicină și admite prin concurs 12 elevi din al doilea rând al școlii, în locurile de Interni de pe la diferitele spitale. Pe alți șase elevi din prima promoție și anume din cei ce fusese înaintați medici de batalion, Guvernul îi trimite în străinătate, patru la Paris și doi la Turin, pentru a-și trece doctoratele. DAVILA însoți pe cei ce se duceau în Franța, având el însuși o misiune de studii în folosul spitalelor.

Grădina botanică dela Cotroceni, altă admirabilă creațiune a Directorului Școlii de Medicină, datează din același an, fiind lucrată de horticultorul ULRICH HOFFMANN, însă după un plan întocmit cu DAVILA încă din 1857.

În fine tot în 1860, DAVILA pune bazele Farmacopeei române, prin numirea unei comisii la Administrația generală a Serviciului Sanitar, cu însărcinarea lucrărilor pregătitoare. Acestea se terminară curând și urmă elaborarea definitivă a operei care se încredință farmacistului român CONST. C. HEPITES.

Dar activitatea continuă a lui DAVILA nu se exercită numai în sfera organizației și administrației. Ocupațiile științifice și profesionale îl pasionau și ele. Eră dealtfel înzestrat cu mari calități didactice, după cum a arătat elevul său GRECESCU: «Avea dicțiunea magistrală și măreață; expunerea sa, limpede și cu șir, pe care știă s'o împodobească cu oarecare cuvinte de spirit și de *à propos* ce-i aparțineau, eră largă în vederile sale, măsurată, coerentă, neobositoare și lesne de înțeles de fiecare». Fiind specializat în chimie încă de pe când studiă la Angers, unde fusese preparatorul lui MALAGUTTI, eră natural ca să-și ia sarcina de a predă acea știință în școala fondată de el. Dar nu se mulțumi cu atât și pe lângă cursul de chimie care și-l rezervă toată viața sa, mai făcū un timp și curs de bandaje și aparate de fracturi, precum și de clinică medicală.

Apoi, ca și cum râvna sa de a răspândi lumină în jurul său s'ar fi simțit stânjenită de numărul prea redus de auditori ce-i oferea școala, deschise chiar în 1856, în Colegiul Sf. Sava, o serie de conferințe publice de Chimie, însoțite de experiențe și demonstrații practice, cari avură loc în toate duminicile de până în 1859. Aceasta eră o noutate pentru publicul Ca-vară

pitalei și succesul ei fu deplin. Auditorul numeros și ales urmă cu mare ardoare de a se instrui lecțiunile pline de farmec ale maestrului. Felul cum le făcea îi sporiră nu numai reputația de savant dar și popularitatea.

La una din conferințe, între alte trăsături de duh, dete și pe cea următoare: Voind să probeze o reacție prin ștergerea cernelei de tipar, luă o bucată de ziar și o muiă într'un lichid. Preparatorul însă pregătise o soluție prea slabă și cerneala nu se șterse. Ziarul din întâmplare eră « Românul ». Atunci, cu un ton jumătate glumeț, jumătate pătruns, DAVILA declară: « Ve-deți că Românul nu pierе »! Intărind pe urmă soluția, reuși experiența cu altă maculatură, în mijlocul aplauzelor generale.

Anii treceau, aducând neconținut dovezi noi de destoinicia fără seamăn a celui ce ajunsese în capul tuturor instituțiilor medicale ale României, iar legăturile sufletești dintre el și țara căreia se devotase, se înmulțeau și se strâneau din ce în ce mai mult. Acea însă care trebuia să le cimenteze pe toate prin duioșia și puterea sentimentelor ce-o împrejmuiau, întemeierea unui cămin familial propriu, în sânul societății de care nu se mai putea despărți, n'a fost pentru el decât un izvor de amare suferințe. În 1860 când se putea simți fericit, privind chiar cu oarecare mândrie înapoi la ce produsese el în 6—7 ani, moartea îi răpl aproape deodată, o soție iubită cu care eră căsătorit de mai puțin ca un an și primul său copilăș.

Durerea sa fu mare. Dar acum nu mai eră singur, aveă o familie care cu el plângea pe cea pierdută și nu-i lipseau prietenii spre a-i aduce cuvinte de mângâiere și îmbărbătare. Unul din cei dintâi fu iarăși Domnitorul de odinioară, pe prietenia căruia de mult știă că se poate bizui. El îi scriă din Nizza la 7/19 Martie 1860:

Cher Davila,

*Je ne viens pas vous consoler mais mêler mes larmes aux vôtres.
Au milieu des illusions du bonheur vous venez d'être réveillé en*

sursaut par un coup de foudre. A votre âge les impressions sont vives. Votre première épreuve a été des plus rudes; mais, cher ami, c'est la destinée de l'homme. La vie n'est qu'une lutte continuelle. Heureux encore celui qui y a entrevu quelques heures de bonheur.

Recueillez cher ami toutes vos forces, ne vous laissez pas abattre par l'adversité. Si quelque chose pourrait contribuer à adoucir votre peine, veuillez croire qu'il y a des coeurs qui sentent tout ce qui se passe dans le vôtre et en partagent toute la douleur...

Stirbey

La vârsta sa, de sigur, nu se putea lăsa a fi doborât de adversitate, el un model de energie dovedită în atâtea împrejurări!

Se reculese și se întremă repede, adăugând încă la firea sa altruistă până la extrem, în care se manifestă atunci imperios o lature de aleasă gingășie: Grija de orfani.

Impresii vii, negreșit, avusese. Dar cea mai vie a fost aceea produsă de faptul că-și văzu o clipă pruncul rămas fără mamă și aceasta în inima sa ce sângera, își avu răsunetul. DAVILA se mângâia luând o hotărîre mare.

MARIA DAVILA, dispărută dintre vii în floarea tinereții, eră fiica unică a unui medic francez C. A. MARSILLE, stabilit în țară din timpul lui GR. GHICA și însurat cu o fată de boier, SULTANA COLCEAG, stăpână pe o avere însemnată. Eră și aceasta o femeie de bine și, față de grozava nenorocire ce o isbise, nu putea să-și astâmpere întrucâtva focul inimii, decât îmbrățișând cu grăbire idea generoasă a nobilului ei ginere: El îi restituia toată zestrea fiicei pierdute, pe care o moștenia prin decesul copilului, îndrumând-o ca din această bogăție să întemeieze o instituție pentru creșterea orfanilor. Aceasta fu obârșia Azilului de fete dela Cotroceni.

O asemenea munificență ar fi însemnat din partea celor mai mulți un gest frumos, netăgăduit lăudabil în sine, dar banal. Din partea lui DAVILA eră ceva mai mult decât un sacrificiu bănesc. El nu aducea prinos un simplu ajutor material unui așezământ, a cărui grije alții s'o poarte mai departe, ci odată

cu un început, făcea și un legământ ca, pe viață, să-și consacre o bună parte din forțe și sentimentele cele mai alese, unei supravegheri de toată clipa a fundației sale de caritate. I se devotă deci cu aceeași sollicitudine și abnegație ca și Școlii de Medicină.

Ce a fost Azilul dela Cotroceni în viața lui DAVILA și, mai ales, ce a fost DAVILA pentru Azil, se desvelește din o parte a corespondenței nobilului donator cu a doua soție a sa, ANICA RACOVITĂ, nepoata GOLEȘTILOR, femeie în toate demnă de a fi părechea unui bărbat ca el, care se asocie cu toată inima la conducerea operei filantropice.

Primul lăcaș în care s'au adăpostit orfanele adunate de DAVILA, fu chiar locuința sa, fosta casă a Doctorului MARSILLE, din ulița Colței, apoi o vilă ce avea în via sa de pe dealul Cotrocenilor. Înfine după trei ani de existență, azilul de fete dobândi pentru instalarea sa definitivă o clădire proprie, datorită intervenției Doamnei ELENA CUZA, și așezată în apropiere de reședința princiară. Instituția primi atunci numele de « *Azilul Elena Doamna* », dar sufletul ei rămase ANICA DAVILA, blândă și dulce mamă a elevelor, ce a fost această ființă superioară, virtutea întrupată.

« Nimeni nu-i dăduse această însărcinare, și-o luase ea singură; și nu din simțimânt de datorie, nu spre a-și câștiga pâinea de toate zilele, ci din neastâmpărul de a face bine, își jertfise ea tihna orelor sale de repaos. Iubirea către sărmanele copile a făcut-o să se ostenească și singură iubirea acestor copile eră răsplata ostenelei ei » ¹⁾....

DAVILA însă nu conducea Azilul numai ca o îndeletnicire de agrement sau o distracție pentru ore libere. El căută să dea acestei Instituții toată desăvârșirea pe care o ambiționa pentru tot ce înjgheba el și îi închină grija sa neadormită. Reuși astfel să facă o școală model, atât în privința învățaturii și educației pe care o da, cât și în aceea a ordinii interioare, cu programe și metode raționale, cu un personal ales și o frumoasă zestre materială, asigurând din primii ani funcționarea ei ca un mecanism de orologiu și cu rezultate spre uimirea tuturor. Apoi,

¹⁾ I. SLAVICI, Azilul Elena Doamna.

ca și cum i s'ar fi părut c'a rămas dator ceva celui alt sex, înființată încă un Azil, pentru băieți, cu învățătură de carte și unele meserii, având și o secție de copii surdo-muți. Noul institut, adăpostit și el câțiva ani în pavilioanele din via dela Cotroceni, fu începutul «Orfelinatului Sf. Pantelimon». Nici acesta n'a purtat numele ce s'ar fi convenit... *Sic vos non vobis!*

Intr'o nețărnută iubire cuprindea DAVILA pe copiii aceștia de aproape toate vârstele, considerându-i laolaltă ca o vastă familie a sa, și aceasta a dăinuit încă și când se înmulțise numărul copiilor săi proprii, pe cari i-a crescut în mare parte alături cu orfanii.

Intre timp, aici, colo, pe unde mai zăria lipsuri și nevoi, propunea îndreptări sau creațiuni din nou și când lucrul i se părea indispensabil nu-și cruța puterile și nu se lăsă până nu-l aducea la îndeplinire. Astfel pe la sfârșitul anului 1862 reuși să înjghebe cu mijloace modeste, mai ales din economiile farmaciei armatei, un Laborator de chimie pe care-l puse în curând sub administrația Eforiei Spitalelor Civile, iar mai târziu a Ministerului Instrucției Publice, sub care a ajuns Institutul chimic universitar de astăzi.

Intre 1862 și 64 mai avu de luptat nu puțin pentru constituția definitivă ce o are și astăzi Eforia Spitalelor Civile. Alături de el erau I. CANTACUZINO și NIC. CREȚULESCU. Câte-și trei au meritul de a fi asigurat existența și autonomia Instituției.

Cu anul 1863 încep a veni din străinătate unde au obținut gradul de Doctor, primii absolvenți ai Școlii lui DAVILA și de acum șirul se urmează câțiva ani dearându-l, în condițiuni îmbucurătoare și cari dau creatorului învățământului medical românesc, o satisfacție amestecată cu puținel orgoliu, dealtfel, prea legitim. Succesul eră desăvârșit.

Cu câtă plăcere vedea prosperând școala! Cu ce înflăcărare scria în 1868 despre tinerii pe care-i vedea adunându-se cu râvnă și încredere la concurs:

«La rentrée de l'école est superbe: pour 5 places vacantes, 82 demandes; tu imagines que je ne sais que faire ni où donner de la tête. Il y a une masse d'élèves des districts, de Mehedintz comme de Cahul, des jeunes gens superbes, des paysans avec opinci et

caciula qui demandent fièrement de devenir docteur. Rien que cela, jugez un peu, et chacun de raconter que son cousin, son camarade ou celui de son frère aîné est parti comme lui et qu'aujourd'hui il est médecin de régiment, médecin primaire de district, etc. Voyez le succès... »¹⁾.

Și apoi bilanțul acesta:

« La cinquième année d'études se compose de 62 élèves qui termineront les examens jusqu'à pareille époque de l'année prochaine. 40 étudiants se trouvent à l'étranger. 61 forment la quatrième année; voilà donc pour 1869 au moins 20 docteurs, 50 licenciés... ». Erau de sigur rezultate cu cari se putea impune tăcere celor porniți pe bârfeală.

O instituție iarăși admirabilă, a fost și aceea a « Micilor Do-robanți », pe care în dorința sa de a se interesa de cât mai mulți — de *toți* copiii, dacă s'ar fi putut — DAVILA a creat-o după modelul « Batalioanelor școlare » din Franța. Cine nu l-a văzut în Cișmigiu, la serbarea anuală, înconjurat după exerciții de sute de băieței, cărora le distribuia premii, arme de lemn sau cărți, a scăpat o priveliște din cele mai pline de farmec. Popularitatea sa ajunsese fără seamăn. În toată țara numele său era pomenit de mic și mare și se bucură de un prestigiu unic.

Nu se poate zice — cum a scris Dr. D. GRECESCU — că DAVILA a ajuns în 1864 la apogeul măririi sale, căci și mai târziu el a continuat a acumula titluri de glorie. Și, dacă a avut de luptat din ce în ce mai mult cu intrigile și piedecile invidioșilor, el totuși n'a pierdut din hotărîrea sa, ci a înălțat cât mai mult pedestalul, de pe care urmă să se impue uriașa sa personalitate, pătrunsă mai înainte de orice de lealitate și filantropie. Vremea de după 1864 a fost epoca în care caracterul său a putut să se manifeste în tot ce conștiința muncii depuse și experiența repede dobândită sporise din fondul său nobil, o fermitate neclintită și o mărinimie din care nu lipsia ceva mândrie, cât îi sade bine unui om ce poate mult.

Înlăturarea sa din capul Serviciului Sanitar civil, în toamna anului 1864 și înlocuirea sa (ce deriziune!) cu cel mai puțin

¹⁾ Scrisoare către soția sa, aflată la Golești. Sept. 1868.

capabil Director pe care l-a avut acest serviciu vreodată, el a privit-o de sus și nici n'a reacționat, știind prea bine că încetând motivele oculte cari adusesese această schimbare, prestigiul și influența sa nu puteau reapare decât mărite. Încă din 1865 își reluă locul în fruntea Eforiei Spitalelor, din care deasemenea fusese scos și — spre folosul Instituției — păstră cât trăi această înaltă funcțiune. Intră totdeodată și în Consiliul Sanitar Superior, în care fu cea mai vie figură.

Obținând în 1866, marea naturalizare, cu unanimitatea voturilor Parlamentului, se regulă în sfârșit o stare de fapt. DAVILA eră încetățenit de mult cu trupul și cu sufletul. Nu se putea considera noua sa situație ca o recompensă deosebită, după serviciile eminente ce le adusesese țării. Eră dreptul său. Nu-și pusese el într'adevăr, chiar cu un an mai înainte, de două ori viața în pericol, în epidemia de tifos dela Telega și în cea de holeră din Brăila, contractând la căpătâiul bolnavilor ambele boale, una după alta?

Nu-l încetățenise de fapt marea familie pe care i-o constituiau Școala de Medicină și Azilul de fete orfane, copiii săi sufletești, pe lângă copiii săi proprii, copii de româncă crescuți românește?

Nu erau atâtea opere ale sale, cari ca tot atâtea verige îl încătușau de acest pământ, mai strâns decât o întregă spiță de neam?

Deaceea și raportorul proiectului de lege special, în Senat, putea spune cu drept cuvânt că « votarea acestei naturalizațiuni este o datorie de onoare » și « un titlu de recunoștință al țării ». Iar mica opoziție pe care o întâmpină tot acl nu ridică decât obiecțiuni în privința formei proiectului, fără a combate nicidecum propunerea.

* * *

Imprejurările anului memorabil 1866 au dat lui DAVILA prilejul de a desvoltă însușiri prin cari s'a distins pe un nou teren, acela al afacerilor de Stat. Făcând parte din delegația însărcinată de a oferi tronul României Principelui CAROL DE HOHENZOLLERN, contribuî în mod covârșitor la ducerea delicatei misiuni la un bun sfârșit. În castelul din Düsseldorf, unde nerăbdarea tuturor în privința întorsăturii ce aveau să ia eveni-

Davila la Ambulanța de la Grivița.

mentele, eră ținută în cumpănă de vrăjmășia auspiciilor sub cari urmă a se face proclamația, focul patriotismului său sincer și entuziasmul său comunicativ au răzbit în cele din urmă șovăiala tânărului Principe, izbândă care pentru țară însemnă garanția unui viitor cum îl visă de mult. Și eră totuși îngrijat și el căci situația eră foarte turbure, după cum se vede din scrisoarea ce o scriă din drum spre Germania: «*pas d'argent, pas de crédit, pas d'autorité, plus les intrigues étrangères qui grandissent avec les événements!*»... Ca în totdeauna însă nu-și pierde curajul; recurge la mijloace îndrăznețe: În cabinetul de lucru al Principelui, în așteptarea acestuia, desfășură o hartă mare a micii țări ce-L alesese și teritoriile astăzi recâștigate, apoi dumirește uimirea ce o arată El, când îl salută, cu gestul emfatic și cuvintele ce au fost de bun augur: «Viitorul regat al Majestății Voastre!»

Cu spiritul ager și fin cu care eră înzestrat, CAROL I cunoscă repede valoarea acestui sfetnic și ca predecesorii săi, pe lângă deferența deosebită pe care o avu dela început pentru el, n'a întârziat de a-i arăta o încredere nemărginită. Printre puținii privilegiați destinați a escorta în călătoria prin țară pe noul Domn, acesta țină ca să-i atribuie un loc. Ca în toate ce rând pe rând le ocupă, DAVILA, fu plin de însuflețire, ingeniositate și nesfârșită râvnă de a face binele. El învăță pe Suveran nu numai a cunoaște țara sa, dar și a o iubi. Doriă să-l vadă Român din suflet cum devenise și el.

Erau vremuri grele; peste tot recolta compromisă adusesese lipsa cea mai cumplită. Sub haina de sărbătoare se ascundea cu greu mizeria neagră, ceea ce nu putea lipsi de a impresiona pe Domn în chip dureros. Lui DAVILA îi sângeră inima în fața melancoliei cu care poporul de plugari își privia holdele vestejite și a nesfârșitelor sale plângeri.

Se pune în capul distribuției de ajutoare, contribuind pretutindeni cu propriile sale mijloace. Căută prin aceasta, ca și pe alte căi, să facă pe Domn popular și se umple de bucurie, când pe undeva trecerea Sa lasă oarecare alinare. Este încântat de primirea ce o întâmpină și admiră calitățile fără seamăn ce le-a dovedit Suveranul. Răspândește mii de portrete în colori, pe cari el însuși le-a editat, atât prin sate cât și prin orașe. Cere

să se imprime chipul Domnului pe coperta caietelor de școală și împarte acestea ca premii copiilor, odată cu poeziile lui ALECSANDRI editate tot de el. Atent la toate, solicitat în dreapta și stânga, ocupat într'una a asigura călătoriei o lature plăcută Principelui ca și una folositoare pentru țară, este neobosit, sculându-se la 5 și stând treaz până la miezul nopții.

Mai gravă de sigur decât mizeria economică eră însă mizeria morală a țării și aceasta, în toate amănuntele ei, nu putea scăpa neîntrecutului spirit de observație al lui DAVILA. Peste tot îi întâmpină urme de neliniște și intrigi politice. La Iași în special, unde Domnul s'a oprit mai mult timp, nu încetase agitația separatistilor, în care se simția amestecul străinătății, nici zarva Evreilor întărâtați că în Constituția din 31 Iunie 1866 nu se prevăzuse și pentru ei drepturile cetățenești.

Foarte interesant este chipul cum relatează DAVILA călătoria aceasta, într'o serie de scrisori, smălțând descripția cu scene semnificative, ale căror cauze le întrevește cu multă pătrundere și ale căror corective le expune cu înțelepciune, ca cel mai imparțial judecător. Dar ce poate fi mai caracteristic atât întrucât îl privește cât și pentru halul țării în acel timp, decât alăturarea a două tablouri senzaționale: De o parte Mitropolitul Moldovei cu crucea în mână conducând o demonstrațiune pentru Rusia și împotriva Prințului CAROL I, de altă parte DAVILA, socotit de unii încă *un străin*, luând loc în fruntea soldaților cari la 3 Aprilie 1866 înfrâng mișcarea separatistă din Iași.

Când la 4 Iulie 1867 părăsește suita princiară spre a se rezeși la Ștefănești pe Prut, unde bântue cu violență holera: nu încetează de a se îngrija de stările deplorabile ce le află, Mii de familii ce mor de foame, legea rurală rău aplicată, abuzuri grozave ale proprietarilor, indiferența generală față de cei ce suferă și în acest timp intrigile anti-unioniste sunt în toiul lor. Dă țipătul de alarmă că toată țara este în pericol dacă guvernul nu intervine mai energic și-și exprimă indignarea contra prefectului de Dorohoiu care lăsându-și județul pradă calamităților a plecat în concediu spre București. Toată călătoria sa cu Prințul constituie o pagină de istorie scrisă de mână de maestru și este și icoana caldului său patriotism. Câtă iubire de țară și de popor în toate reflecțiile sale!

Cu ce gust de poezie descrie el vizita la Văratec, Agapia și Neamțu și ce dragălăsenie în chipul sincer naiv în care expune impresiile, când plăcute când dureroase, ce le suferă inima sa simțitoare la culme!...

Au urmat după 1867 ani de luptă grea pentru inimosul întemeietor al Medicinii Române. Lupta în care, de o parte, era el cu puțini elevi de ai săi ieșiți doctori, de alta un grup de profesori vechi unit cu tineri ieșiți din școli străine, era aceea dintre drept și intrigă. Culmea și sfârșitul ei fu scandaloasa dare în judecată a «Doctorului DAVILA, Directorul Școlii Naționale de Medicină» ca falsificator de acte publice, și trimiterea sa în fața Consiliului universitar din Iași.

Legea instrucției publice din 1864, prevedea înființarea Facultății de Medicină și acum când Guvernul hotărâse ca, față de lipsa de mijloace pentru a fi creată din nou, ea să ia ființă prin transformarea treptată a Școlii lui DAVILA, se nesocoteau proiectele bine întemeiate și echitabile ale omului celui mai îndreptățit de a da modalitatea transformării, deschizându-se larg ușa arbitrariului.

Erau catedre de împărțit și aci năvăleau toate poftele mai mult sau mai puțin justificabile. DAVILA favoriza elementul național reprezentat mai ales prin câțiva din foștii săi elevi și cerea ca toate catedrele să fie puse la concurs. Vechii profesori și câțiva *ariviști* căutau să-și valorifice dreptul de a fi numiți fără concurs.

Polemică prin ziare, învinuiri, tăgădueli, recriminații și vorbe grele, nimic n'a lipsit din acest conflict care a ținut patru ani. DAVILA nu-și pierdă cumpătul; păstră părerea sa neschimbată.

Adversarii în fruntea cărora se aflau G. POLYZU și N. TURNESCU, merseă cu acțiunea lor îndrăzneată până a provoca o ciocnire de amor-propriu între DAVILA și Doctorul CRETZULESCU. Intre cei doi prieteni de pân'atunci avu loc un schimb de scrisori în stil înțepat dar foarte corect. NICOLAE CRETZULESCU, om de mare merit el însuși, se lăsase târât de interesați în acest diferend, dar a fost leal și moderat. Impăcarea fu grabnică, bătrânul medic recunoscând cavalierește toată dreptatea colegului său mai tânăr, care-i păstră tot respectul său.

Dacă DAVILA nu izbuti dela început a impune planul său judițios și drept pentru transformarea Școlii în Facultate, apoi nici triumful adversarilor nu fu desăvârșit, căci se adoptă un termen de mijloc, după care vechii profesori erau să fie numiți pe trei ani, urmând ca pe urmă să fie instituit concursul. Expirarea aceluși termen aduse însă noi svârcoliri și o nouă dezorganizare, din cauza slăbiciunii sau nepriceperii unor miniștri. Ideile și părerile pluteau în cea mai cumplită dezorientare și nestabilitate. Ura pentru DAVILA izbucni fățișă; criza finală fu înscenarea care se sfârși la Iași. El, simțind că argumentele și probele sale vor fi în stare să nimicească toată acuzația, se duse la judecată cu fruntea sus și conștiința împăcată. Avea dealtfel toată încrederea în spiritul de dreptate al colegilor săi ieșeni și capacitatea lor de a lua în vedere latura morală a acțiunii.

Mulți din Profesorii Universității moldovene se rușinau de rolul ce li se impusese a juca față de un om, pe care știau să-l prețuească cum merita și se gândeau să se declare incompetenți. A avut atunci destulă alergătură și bătaie de cap spre a-i convinge că declarația de incompetență, chiar legală fiind, nu putea decât să-l năpăstuească, deoarece ar fi întârziat încheierea întregii afaceri și ar fi lăsat o mare libertate arbitrarului ministerial. Reuși a obține dela întregul Consiliu ca să constate ilegalitatea procedurii dar să judece fondul.

Se apără singur, limpede, logic și cât se poate de demn, ferindu-se de a atinge chestiuni politice, mărginindu-se să-și dovedească cinstea ponegriță fără temei. Rezultatul — cel așteptat de toți nevrăjmașii — achitarea în unanimitate, stârni o manifestație de aprobare și simpatie atât pentru judecători cât și pentru el. Dealtfel, societatea ieșană nu așteptase sfârșitul procesului spre a-și desveli sentimentele și din toate părțile primii cuvinte de înbărbătare, pe lângă cele mai vehemente protestări în contra infamiei urzită de dușmani. A fost o mare fierbere în tot orașul până în ziua de 22 Ianuarie 1872, când un credincios al *acuzatului* (!!) putu telegrafia acasă vestea cea bună:

«Inculpările meschine ale D-rilor POLIZU — OBEDENARU căzute Bahlui. Doctorul DAVILA, câștigând multă stimă...».

Și a doua zi:

«Doctorul DAVILA pornit București petrecut fiind de un numeros public distins».

Caracteristic este că după toată emoțiunea și sbuciumul de care trebuia să se resimtă orice fire de nevinovat în astfel de împrejurări el nu păstră nici o amărăciune. Intr'una din scrisorile trimise acasă, în cari se oglindește admirabil starea sa sufletească în tot cursul afacerii, urează nobilei sale consoarte, cu prilejul anului nou «*fericirea de a vedea împlinindu-se toate aspirațiile lor în privința lucrurilor bune și folositoare ce ei au întreprins în interesul țării*»... Și aceasta era înainte de verdict! Dar nu era prima oară când mărinimia sa găsea astfel de accente de filosofică resemnare. Mai de mult când un pamflet zis umoristic «Buciumul» scrisese că la Azilul Elena Doamna se prezintă la examene copii silitori de prin alte școli spre a se înșela publicul, el care știa câtă grijă și perseverență reprezintă din partea sa și a soției sale succesele elevelor așa zise «substituie», scria demnei sale tovarășe atât:

«*Pauvre Anica, continuons de faire le bien!*»

Când ora de restriște sunase pentru Franța, la 1870, DAVILA cu pornire firească neînvinsă și căutând a înmulți mijloacele ce le putea oferi, își avântă toată vloga spre mântuirea celor mulți chemați a pătimi. De sigur îl mână cel mai laudabil simț al datoriei, dela care el unul nu s'ar fi sustras niciodată. «Je dois tout à la France» zicea fără șovăială. Cu cât mai admirabil însă a fost din partea sa gestul nobil, dovadă de adânc umanitarism și nepărtinire, când propuse Guvernului român organizarea a două ambulante, câte una pentru fiecare din armatele beligerante. În starea de atunci a țării lucrul părû cu neputință și nu-i rămase inimosului patriot decât ca să-și închine forțele sale singure țării aceleia în ajutorul căreia se simția îndemnat și de vocea sângelui. Plecă deci la Paris.

Hotărîrea sa stârnise oarecare nemulțumire în sfere înalte. Nu i se putea pune însă nici o piedecă față de chipul discret cum o puneă la cale. Nu cerea decât un concediu și era lucru

știut că ar fi plecat și dacă nu-l obține. Mai târziu încă, gândind la nepotrivirea dintre dispoziția ce o lăsase în lumea politică de aici plecarea sa și întinderea jertfei ce o aducea Franței, jertfă de a cărei valoare reală avea temeiul de a se pătrunde tot mai mult, scria: « *Qu'on me destitue* »! prea bine încredințat că nimeni nu s'ar fi încumetat s'o facă.

Cu ce înfrigurare a pornit la drum și și-a urmat călătoria! Câtă nerăbdare de a se vedea ajuns pe teatrul operațiunilor și a începe să dea ajutor din răputeri! Totuși aceasta nu-i gonește gândurile cari-l întorc la casa sa, la familia pe care a părăsit-o cu durere dar cu încredere în soartă: « *Ayons confiance en l'avenir* » scrie d-nei DAVILA. Și mai departe: « *Si je n'avais pas eu ton approbation de coeur je ne serais peut-être pas parti et je l'eusse regretté toute ma vie...* »; mărturie sublimă în care printr'o singură trăsură desvelește toată comoara de abnegație din aceste două suflete.

La 1 August, în Viena, află vestea înfrângerii lui MAC MAHON și FROISSARD. Nu se mai poate stăpâni de ciudă și nerăbdarea sa sporește pe măsură ce se apropie de pericol.

Sosit la Paris uită oboseala drumului, se prezintă îndată la Crucea Roșie franceză cerând a fi angajat ca medic voluntar și petrece câteva nopți de nesomn organizând secțiunea de ambulanță la care a fost repartizat. Este nervos și în culmea desnădejdiei din cauza încetinelii cu care se găsesc ambulanțele. Infine când totul pare în ordine și se poate pleca, se liniștește, doarme două nopți, dar îl copleșește tristețea gândind la ai săi rămași departe. O bucurie îi produce faptul că din România se mai înrolează la Crucea Roșie ca el, Doctorii MILOTEANU, IOVIȚĂ, ȘTEFĂNESCU, PETRAȘ, POLICHRONIE și VIȚU. Toți sunt înscrisi formal și repartizați la ambulanțe datorită stăruințelor sale. Odată cu aceasta împinge delicateța până a face din prezența sa o simplă manifestație românească în cercul colegilor. El vrea să rămână în umbră și, la secțiunea de ambulanță din care face parte, nici nu ocupă locul de șef, lăsându-l Consilierului de Stat MONNIER.

Ceva mai târziu, la Montmédy, îl vede Baronul LARREY, Inspector general al serviciului Sanitar francez și-l întâmpină cu demonstrații de deferență cari-l scot fără voia sa din *incog-*

mito. Iată-l acum obiectul respectului obștesc și al unor îngrijiri de tot momentul din partea tovarășilor săi de misiune. I se propune șefia ambulanței, dar modestia îl face să refuze această onoare, ceea ce nu-l împiedecă de a fi sufletul grupului.

În drumul dintre Sedan și Metz sunt capturați de ulanii prusaci și duși la Briey, centrul unei regiuni care după urma ultimelor ciocniri, eră presărată de sute de răniți rămași pe locul unde căzuseră în luptă (Gravelotte—St. Privas). Peste tot îi întâmpină ruină, lipsă și groază. DAVILA se multiplică, îngrijește pe răniți, îi adună, pansează și operează, dar mai ales se ocupă, cât și cu ce poate, ca să-i hrănească, fiind pentru mulți o adevărată providență. El își dase seama numaidecât că mai mulți răniți se prăpădeau de inaniție decât de emoragie. Dar lipsia până și apa.

Deosebit de munca titanică ce o depune în numeroasele depozite de răniți din Briey unde dă ajutor fără deosebire Germanilor ca și Francezilor, mai găsește puțința de a fi folositor și altora. Se poate zice că face minuni. Astfel, întâlnind un convoiu de 4000 prizonieri cari sunt lihnii de foame, le împarte o mie de pâini și zece lăzi de pesmeți de care dispune, muncind la această distribuție numai cu un om de inimă, Sir St. CLAIR, o noapte întreagă. De câte ori are ceva, împarte, ba cu unii ba cu alții.

În mijlocul ororilor războiului, al ostenețelor și suferințelor celor mai mari, mânat din binefacere în binefacere, când de simțul datoriei, când de porniri firești, dar lăsând nevoile persoanei sale întotdeauna pe ultimul plan, el nu scăpă ocazia d'a observa tot ce poate servi de învățătură.

Scrive atunci reflecțiunile cele mai judicioase asupra roșului și foloaselor Instituției Crucii Roșii. Face apoi studiul organizației și funcționării Serviciului Sanitar al armatei germane, care eră vădit superior celui francez și toate notele sale le trimite spre publicare ziarului «Românul» în care au și apărut.

Secțiunea de ambulanță a lui DAVILA este dusă apoi de Germani la Doncourt unde se află Cartierul general al Principelui FRIDERIC CAROL de Prusia, și unde se întâlnește cu Medicul General LOEFLER care-i oferă serviciile sale. După intervenția

acestui coleg german putură sta liniștiți câțva timp în plin centru de operațiuni, îngrijind de răniții francezi aflați acî în mare număr. Ba încă după intervenția Medicului principal FRENZEL, care observase activitatea grozavă desfășurată de DAVILA cu cei din jurul său, ei au pansat și un număr de Germani spre a se termina mai curînd evacuarea acestora. Drept recompensă, îndată după plecarea lui LOEFLER, tot personalul ambulanței franceze fu arestat sub cuvînt că s'a făcut suspect și i se da ordin d'a plecă îndată sub escortă la Chelles, în apropiere de Paris, ca să nu poată ieși din pozițiile armatei prusiene decît când aceasta ar fi ajuns sub zidurile capitalei, iar atunci să fie condus la avant-posturile franceze. Li s'a comunicat asemenea că în caz de nesupunere cît de mică vor fi tratați ca toți prizonierii de războiu și trimiși la fortăreața Spandau.

Fură duși mai întăiu la Étain. DAVILA însă nu eră omul care să se supună unui asemenea tratament, iar tovarășii săi se nemerise tot așa de hotărîți ca el. Se sfătuiră asupra planului de a se sustrage de sub pază spre a pătrunde în liniile franceze și luără dispozițiuni ca să evadeze chiar din Étain. Reușita fu deplină și în ziua de 23 August (4 Sept.) odată cu răsăritul soarelui ei ieșiră din oraș luînd în fugă drumul spre fortăreața Verdun; unde după destule peripeții și intrau pe la 10 ore a. m., fiind primiți cu bucurie de garnizoană.

Dar fiindcă Verdun eră aproape investit, ambulanța își mai încercă odată soarta, trecînd prin liniile dușmane spre a ajunge armata Mareșalului MAC MAHON. Întălniră avantgardele acestuia la Vouziers și deacolo trecură la Sedan, unde după cum scrie la 7 Septemvrie, Davila asistă la dezastrul Franței...

Ce activitate a desfășurat el în această parte a războiului ne putem închipui cetînd în aceeași scrisoare: «*Nous avons tant de blessés qu'à peine je puis manger et dormir...*». Deosebit de oboseala ce-l pridiidă, condițiile din ce în ce mai rele ale alimentației nu puteau să nu facă și din el, cum făcuse din atâtea mii de combatanți, o pradă a contagiunii. Spitalele erau pline de tifos și disenterie; în cele din urmă nici nu îngrijia decît bolnavi. Istovit cum eră, nu întărzie de a contractă disenteria și fu evacuat la Neunkirchen, unde zăcû câțva timp într'un han.

S'a întors în țară cu sufletul îndurerat, plin de impresii urite și părere de rău, dar cu o vastă experiență, de care avea să se folosească mai târziu. Deocamdată își reluă firul ocupațiilor și da un nou impuls unora din așezămintele sale favorite; în primul rând Laboratorului de Chimie al Eforiei, pus cu totul la dispoziția Facultății de Medicină, în care reuși a organiza secțiuni pentru orice analize și control. Aici urmă să se centralizeze cu timpul toate cercetările sistematice, nu numai în interes didactic dar și mai ales practic, din domeniul chimiei alimentare, judiciare, industriale și altele. Desvoltarea care o luase pe atunci această instituție egală pe a celor similare străine. Este drept că DAVILA știuse să-și alăture specialiști capabili ca TRAUSCH și BERNATH, căci el, luând odată cu fundarea Facultății de Medicină catedra de Chimie dela această Facultate, deschisese largi ușile Laboratorului, tuturor celor muncitori și iubitori de știință. Se poate zice cu drept cuvânt că lui i se datorește avântul Chimiei la noi, mai presus și mai înainte de alte științe.

Alt așezământ care a beneficiat de devotamentul său și ajunsese deatunci a fi un exemplu pentru cele de un fel cu el a fost Azilul Elena Doamna, la care grija sa și a soției sale n'au lipsit de a se simți și a-și da roadele până la ultima zi a acestor făcători de bine neîntreцуți.

A fost la 1873, cu ocazia Expoziției universale din Viena, la care a luat parte și Azilul, un succes extraordinar pentru acesta, ca școală model de fete, o bucurie fără seamăn pentru el și o revelație minunată pentru toți. Meritul reușitei a fost numai al soților DAVILA și în special al lui care până la izbândă desăvârșită a pus cea mai mare stăruință și râvnă patriotică. Ținea cu orice preț ca să se cunoască în străinătate ceace se face la noi pentru cultura și ajutorul femeii.

Participarea Azilului la Expoziție nici n'a fost oficială. Reprezentantul României la Viena și delegatul ei principal nu i-a dat nici un ajutor. Munca depusă de DAVILA a înlocuit pe aceea a unui întreg comitet care ar fi trebuit să ființeze, dar care n'a fost numit și pe lângă el au apărut ca binevoitori colaboratori vreo doi devotați (SZATMARY, BERNATH) ai cauzei lui. Câtă alergătură, câtă trudă, câte dezagremente! Mai întâiu pentru

a fi admiși, apoi clasați și înfine judecați. Așteaptă zile întregi comisiile. Existau 30 secțiuni și România n'avea decât un delegat (AURELIAN) pentru agricultură, pe când alte țări mici aveau reprezentanți în aproape toate secțiunile. Deși fiind Efor al Spitalelor Civile eră admis ca expozant odată cu Eforia, DAVILA nu făcea parte nici chiar din juriul secțiunii ambulanțelor, neavând însărcinare oficială. După ce intervine energetic pe lângă Generalul FLORESCU, o obține telegrafic și se arată încântat că va putea studia toate mai deaproape, fiind primit într'un juriu cel puțin, când ar fi fost așa de simplu să fie și în al Instrucției publice, al Artelor chimice, al Medicinii, etc. Dar România nu și-a făcut nici catalogul de ce expune. Catalog n'au decât Eforia și Azilul. «*C'est incroyable mais cela est*», nu se poate opri de a declara. Dealtfel la tot pasul întâmpină neglijența delegaților noștri ceea ce este o suferință pentru el.

«*Je suis obligé d'avalier bien des observations désagréables pour la Roumanie*» și mai departe: «*Il n'y a rien à ajouter, mais je n'en suis pas moins révolté que tout le personnel officiel ne semble avoir d'autre but que de rendre la Roumanie ridicule. Pour ma part je ferai ce que je pourrai pour donner une tournure sérieuse*».... În tot cazul se poate bizui pe valoarea lucrărilor prezintate de Azil și face tot posibilul ca aceasta să fie recunoscută.

Luând parte la lucrările comisiunilor are decepții mari. «*Il y a une véritable course aux médailles. Nous en méritons une sérieusement, mais nous n'aurons rien si je ne cours pas moi-même chez les membres du jury pour attirer leur attention*». Nu prea crede în imparțialitatea juriului, «*car les hommes sont parait-il partout les mêmes et l'intérêt les guide. La vérité, le beau, l'idéal restent en dernière ligne*».... Cu toate acestea are destulă nădejde, căci încrederea în sine el n'o pierde niciodată. «*Notre Asyle sortira triomphant*»! El stăruie fără preget ca să dea comisiunile fiecăruia atenția ce i se cuvine și, când ele se înfățișează la secția sa, le impune seriozitate: «*Les commissaires avaient beau se déclarer satisfaits et me faire des compliments dans l'espoir que je les laisserai partir, je les ai forcés de rester et de tout examiner. Ils se sont exécutés de bonne grâce et notre Asyle aura sa médaille*».

Dar nu numai o medalie ci și o diplomă de onoare, cea mai

înalță recompensă, s'a atribuit Azilului. Putea acum harnicul său creator să socotească — cum scria — că viitorul școlii se asigurase definitiv. Mai accentuă în schimb un alt lucru, acesta par'că făcut anume spre a-l scoate din fire: Toate ziarele de aici și de acolo vorbeau de marele succes reputat la Viena; singur « Monitorul Oficial » tăcea.

Satisfacții, DAVILA își găsea însă aiurea căci activitatea sa multiplă și neîntreruptă trebuia să rodească mereu. Așa, tot la Viena, la acea Expoziție din 1873 i-a fost dat un al doilea mare succes, neavând pentru țară vreun interes imediat, dar pentru el personal, constituind un adevărat triumf al geniului și al zelului pe cât de ambițios pe atât de echitabil, ce-l arată în serviciul cauzelor drepte:

În Comisia XVI (Ambulanțe) din care făcea parte, s'a propus de unii să se dea diplome de onoare ca recompensă tuturor capetelor încoronate femești, cari în ultimul războiu (1870) se ocupase cu îngrijirea răniților. Dar erau prea multe (mai toate Germane) ceeace micșoră considerabil importanța distincțiunii și totuși președintele Comisiunii Baronul MUNDY se încumetă a cere un vot prin aclamație. DAVILA se ridică în mod vehement în contra unui asemenea procedeu și vorbind de dreptate, de egalitatea femeii și meritul absolut, fără nici o deosebire de poziție socială, propuse câteva Franceze și Belgiane din societatea burgheză pe care el însuși le văzuse devotându-se ajutorinței. Intervenția sa întârzie hotărîrea, dar oricât se încercă asupra sa ca să fie adus la o servilă ascultare, el nu șovăi ci căută a câștiga pe câțiva alții din cei indeciși în favoarea ideilor sale. Reuși pe deplin grație diplomației. Suedezii îi erau favorabili în urma unui dar frumos ce Azilul făcuse Reginei Suediei (un costum românesc cusut cu colorile favorite ale Suveranei); Belgianii din cauza propunerii ce făcuse ca să se recompenseze unele femei din Belgia. Mai interveni în avantajul său faptul că fusese ales raportor al Comisiei pentru secțiunea rusească a expoziției de ambulanțe și prin raportul ce făcui și înainte în chiar preajma votului, dispuse bine și pe Ruși. Astfel în ziua hotărîrii definitive, o nouă propunere a sa, ca să se premieze numai două femei, una de fiecare națiune beligerantă, o suverană și o plebeiană, ÎMPĂRĂTEASA GERMANIEI

și Doamna de FLAVIGNY, întruni marea majoritate de voturi cu mari demonstrații de aprobare, după ce de două ori fusese zădărnicită propunerea președintelui.

A fost de sigur o întâmplare care a produs o senzație puțin obișnuită și de care trebuie să se fi vorbit mult, ca delegatul unei țări mici să fie în suspensie câteva zile încheierea unei comisiuni internaționale în care acordul părea general, și la urmă să-și impună punctul său de vedere. Puțin obișnuite însă erau, și amorul propriu și conștiința cari aici își obținuse îndestularea; puțin obișnuită tenacitatea aceluia ce nu s'a emoționat că este câtva timp *«la brebis galeuse de toute la section»* fiindcă nu voia să participe la un omagiu de simplă lingușire, ci reclamă o hotărîre conformă cu cel mai elementar spirit de justiție.

Patru zile de concediu și-a luat DAVILA în vara 1873, iar restul timpului a fost ca întotdeauna sclavul ocupațiunilor sale. Erau în toiul lor lucrările de reconstrucție a Azilului, pe cari le urmăria cu atenție. Ședea deci în București, singur.

Familia și-o trimitea vara la Golești sau în alte localități de vilegiatură spre a se recrea, rămânând singur în căsuța sa dela Cotroceni, unde foarte curând suferia de urît. Scria soției devotate, — (*«notre petite maison, si grande quand tu manques»*...) — care era ca ecoul său la distanță cât de mare; scria aproape zilnic și cetia cu nesaț răspunsurile, așternând în fraze scurte dar simțite tot dorul ce-l umplia de neprețuita sa consoartă și de copilașii scumpi și mahnindu-se oricât i-ar fi scris despre toți, că tot nu-i scrie cât simția el cerința sufletului său duios.

Grozav îi lipsiau ai săi când nu erau în jurul său! El omul grav și veșnic preocupat nu era tihnit oarecum decât unde îi vedeă mereu pe toți, chiar când neastâmpărul copiilor ar fi pus răbdarea sa la destulă încercare. Și acum ca și cu zece ani înainte, când cu ALEXANDRU CUZA-Vodă călătoria la Constantinopole, își arătase mereu graba de a se regăsi cu toții și focul de a se vedeă iubit de ei, ca și cum o tainică presimțire i-ar fi

Carol Davila la 1884.

chimuit firea, neîncetat, ținându-l într'o așteptare nedeslușită a unei imense nenorociri.

Așa a și fost scris să fie! Ca trăsnetul nenorocirea căzu pe casa sa în ziua de 13 Ianuarie 1874. Eră într'o Duminecă dimineată, când terminând la Colțea o lecțiune publică de chimie, trecuse din amfiteatru în laboratorul alăturat împreună cu soția sa și sora acesteia, d-ra FELICIA RACOVITĂ. D-na DAVILA nu se simțea bine și credea necesar să ia o doză de chinină. Avu imprudența de a o cere — uitând că nu se află într'o farmacie — dela șeful de laborator Dr. BERNATH LENDWAY, iar acesta comise imprudența de a-i executa cu prea mare grabă dorința. DAVILA el însuși cântări praful ce-i îl aduse asistentul său, îl strânse într'o foiță și-l dete de înghițit pacientei; după aceea plecară.

O fatalitate grozavă a vrut ca printr'o eroare de neînțeles, față de atâtea persoane din cari nici una nu și-a dat seamă că putea fi un pericol în cele ce se petreceau în momentul acela, chimistul să ia un borcan în locul altuia și borcanul în cauză să conțină o otravă din cele mai violente: strychnină! — După mai puțin de jumătate oră, în drum spre casă, ANICA DAVILA își dase sufletul...

Ce consternare, ce jale în toate cercurile! Cât au plâns-o orfani și săraci!

Lui DAVILA această subită lovitură, cea mai teribilă pe care a suferit-o și pe care și-o putea închipui, i-a zdrobit viața. Acum nu mai eră în floarea vârstei, când impresiile dureroase i le ștergeau alte impresii vii, proprii unei vieți intense ca cincisprezece ani mai înainte. Acum nu se mai putea reculege ușor căci nu eră chip să dea uitării o clipă anii trăiți cu o soție înzestrată cu atâtea însușiri alese, o demnă tovarășă de muncă și sacrificiu, o mamă ideală, pe care soarta nemiloasă o răpiă brutal de lângă patru copii mărunți...

«*Am pierdut fala ambițiunii, fala speranțelor mele*»... zicea el elevelor Azilului, cu ocazia instalării Directoarei noi, în Februarie următor.

Cât i-a lipsit ea tot restul zilelor sale, au înțeles-o toți câți l-au cunoscut mai bine. Dar și-a luat crucea și și-a urmat calvarul cât a mai fost, bătrân înainte de vreme. Ocupația continuă

i-a susținut moralul; a fost, pe lângă copiii pentru cari se resemnă să mai trăiască, mângâierea ce-i convenia și alta nici n'a căutat.

* * *

Organizarea Serviciului Sanitar militar și extensiunea sa în raport cu dezvoltarea progresivă a armatei, mergea greu și-l umplea de grijă, după cele ce văzuse în Franța. El se străduise îndelung și reușise să înființeze un Corp medical mulțumitor în toate privințele, dar acest succes nu era decât un început, căci — scria el — *«partea cea mai importantă a Serviciului, negreșit că este materialul său. Orice număr de medici ar avea armata, fie cât de savanți, dacă n'au materialul lor, precum soldatul arma, prezența lor în cadrele armatei nu asigură sănătatea trupelor și în timp de războiu, fără acest material, sunt un corp fără utilitate reală»*¹⁾.

Încă din 1869 cerea credite pentru procurare de material și obținea foarte puțin. Adusesese câteva trăsuri de ambulanță din Anglia și accesorii din Germania, cari trebuiau să servească de model, pentru a se familiariza medicii și trupa cu ele chiar din timp de pace. Cu toate acestea la 26 Ianuarie 1870 Ministerul de Războiu da ordin ca materialul să nu fie pus în serviciu fără autorizație anume.

Nu pe el putea să-l descurajeze această măsură așa că în cursul aceluia an înaintă înc'o serie de rapoarte cerând cumpărarea de târgi, instrumente chirurgicale și altele, de cari acum nevoia îi părea imperioasă. Mai reuși să scoată cam jumătate din suma trebuincioasă, dar după aceea, trei ani se istovî în nenumărate rapoarte arătând materialele indispensabile pentru creare de ambulante la toate corpurile de trupă, pentru spitale temporale și mobile, fără a putea obține mai mult decât sumele necesare trebuințelor zilnice ale spitalelor și infirmeriilor permanente.

Deabiă în 1873 se mai atribui o sumă mai mare pentru aprovizionarea depozitului chirurgical al Armatei. Cu materialul procurat atunci, DAVILA organizează Serviciul Sanitar la mane-

¹⁾ Raport către Ministerul de Războiu.

vrele mari de pe Sabar și-și realizează, cel puțin în parte, planul de a îndruma instrucțiunea medicilor militari pe calea adevăratei practici de campanie.

În anii următori, rând pe rând, cere furgoane, corturi, panere, genți. Reușește după mari insistențe a completa primele trebuințe ale unui mic detașament de trupă și a face instrucțiunea soldaților sanitari în privința întrebuințării acestui material. Dar cu atâta nu se putea mulțumi. El urmărea planul său, de a înzestra nu numai armata permanentă ci și pe cea teritorială, cu toate cele necesare și, încetul cu încetul, izbutia să le înființeze. Trei, patru rapoarte repetând o cerere erau lucru obișnuit pentru el. Nu i se aprobau? Reveniă, stăruia, demonstră nu numai utilitatea, dar chiar urgența. I se răspundea că nu sunt fonduri. Totuși mai încercă, sau făcea cerere de alte obiecte și sfârșia prin a smulge învoiala Ministerului de a se procura cel puțin o parte din articolele propuse. Eră mare recalcitranta ce întâmpina dar luptă cu ea neobosit, dând oricâte explicații i se cereau în privința atâtor « inovații » puse la cale de el.

În 1875 propusese Ministerului un sistem complet de organizare a ambulanțelor. Cereă totdeodată ca să se facă tot posibilul pentru punerea sa neîntârziată în aplicare. Creditele necesare le evalua el la 5.925.000 lei, sumă evident considerabilă pentru bugetul țării, dar fără de care nu se putea asigura un serviciu efectiv la o trupă de 60.000 mobilizați, la cât eră să se ridice armata în caz de războiu. Propunerea sa nu obținuse o aprobare definitivă.

Din inițiativa lui DAVILA, România aderase în Noemvrie 1874 la Convențiunea Crucii Roșii din Geneva. El nu întârziase de a înainta Ministerului un proiect de statute ale « Societății Române de ajutor al militarilor bolnavi și răniți în timp de războiu ». Nu lipsia deatunci de a invoca și acest motiv în cererile sale de credite, arătând că este de datoria sa de a prevedea aplicarea acestei convențiuni la un caz eventual — care nici nu întârzie de a se ivi — când s'ar cere ajutorul medical al armatei române.

În anul 1876 izbucnind războiul Sârbo-Turc, cu ce avea, cu ce n'avea, se încumetă a trimite vecinilor noștri un mic spital

mobil cu opt medici militari și material de al armatei. Datorită silințelor sale și ale personalului ales, ambulanța română, după declarația oficială a Inspectorului sanitar Baron Dr. MUNDY, profesor la Universitatea din Viena și a altor persoane competente cari au vizitat-o, a fost una din cele d'întăiu ambulante străine ca organizație și ca aprovizionare. La Proboviște, Nevicew-Han, Rajan și Ciupria s'au îngrijit în ea 6832 răniți și bolnavi. La această operă umanitară luă parte și personal delegat de «Crucea Roșie» română, cu toate că pân'atunci cinci sau șase jalbe ale lui DAVILA, prin care neconținut stăruia ca să se aprobe statutele Societății, încă nu ajunsese la acest rezultat.

În acest an 1876, cu toată stăruința, nu obținū iarăși decât sume derizorii, cari permiteau deabiă completarea materialului chirurgical al armatei permanente și totuși evenimentele cari se succedau erau — după cum chiar scria — *«de natură d'a îngriji pe oricare funcționar superior aflat în capul unui serviciu, de care este responsabil»*. Răspunderea sa, el nu căută numai s'o puie la adăpost prin cereri repetite și cari ar fi putut să pară exagerate, ci căută să-i asigure neapărat puțința de a rodi în măsura greutății sale. Cât era de prevăzător și de inimos, se vede din toate rapoartele ce le făcea mereu. Ele sunt însoțite de cele mai minuțioase studii ale nevoilor fiecărei părți a armatei în privința materialului sanitar și nu constituie numai modele de exactitate ci încă de ingeniozitate și spirit de economie. În unele recomandă anume articole ca mai ieftine, în altele preconiză fabricația în țară a obiectelor trebuincioase.

Dacă la începutul anului 1877, deosebit de ce putuse realiza pentru armata permanentă, nu se află încă mai nimic în depozit pentru armata teritorială și miliții, apoi de sigur aceasta nu-i se putea impută. Cu atât mai puțin că el, căutând a se conforma în furnitura materialului mijloacelor de cari țara ar fi putut dispune pentru acest scop, redusese cererile sale la suma de 1.500.000 lei pentru cele strict necesare întregii oștiri mobilizate. Ca răspuns primi ordinul No. 314 din 16 Ianuarie 1877 punându-i în vedere să nu mai facă nici o cerere, întrucât nu se poate aproba, nefiind fonduri.

...Astfel ajunsese numai prin voința sa neclintită, la înjghebarea

unei zestre rudimentare, cu care a trebuit ca el și tot personalul să facă minuni de zel și abnegație spre a asigura trebuințele armatei în tot timpul Campaniei pentru Independență.

Și cu drept cuvânt se poate spune că zestrea sanitară de care dispunea Serviciul Armatei era rudimentară, întrucât materialul întreg reprezintă o infimă parte din cel cerut, în valoare de numai 290.000 lei. Apoi la 30 Iunie 1877, Ministerul da ordin să nu se mai concentreze medici fără autorizația sa. Așadar nu este exagerat nici de a recunoaște ce mari au fost devotamentul și eforturile personalului, nu prea numeros, prin mâinile căruia au trecut în timpul cel mai scurt necesar, deosebit de peste 11.000 răniți și bolnavi ai armatei proprii, 1500 răniți și bolnavi Turci, deși pe aceștia avea ordinul superior de a nu-i primi; apoi și câteva sute de Ruși.

A fost bine-meritată admirația pe care și-au exprimat-o toți străinii cari urmăreau operațiunile armatei, pentru organizatorul ambulanțelor noastre, dar niciunul nu putea bănuî câtă trudă și cerbicie îl costase pregătirea acestui succes.

Intr-o carte publicată la Petersburg în 1878, asupra Serviciului Sanitar la Plevna, D-rul KÖCHER, Medic Principal în armata rusă scriă: «*Cu deosebită plăcere constat că rareori am putut vedea un organizator extraordinar și administrator distins ca d-l Dr. Davila.*

Este ingenios la culme în găsirea mijloacelor de ajutor pentru scopul său și tot atât de admirabil de neobosit pentru obținerea acestor mijloace.

D-l Dr. Davila diriguia Serviciul Sanitar român într'un mod perfect, ideal ».

Împăratul ALEXANDRU II față cu întregul Său Stat Major declară că Ambulanțele române sunt un model de imitat pentru medicii Ruși. Dacă ele s'au arătat la înălțimea cerințelor, deși era disproporție simțitoare între desvoltarea lor și aceea a oștirii, aceasta s'a datorit numai lui și pleiadei de medici români ieșiți din școala creată de el.

În tot timpul războiului DAVILA n'a știut ce înseamnă vorba *osteneală* și nu și-a cruțat, nici bolnav fiind, puterile. Atât dincoace cât și dincolo de Dunăre, nimic din ale Serviciului nu scăpa supraveghierii sale încordate. Aici dând un ordin, colo

un sfat, erà un îndemn sau un îmbold pentru vloga tuturor. Peste tot locul semănà în jurul său bărbăția și nădejdea. Pe unde treceà el, dispăreau ca prin farmec tot felul de neajunsuri. Părea un soare mult dorit, căci aduceà cu el lumina unui geniu nesfârșit și căldura unui suflet care, fiind el însuși greu încercat, știe să aline suferința în mod admirabil. Și erà foarte curios cum un om care în sine, ca o rană, purtă cea mai chinuitoare mahnire, nu încetă totuși de a se arătà plin de o însuflețire și de o voie bună curat tinerești. În mijlocul calamităților și primejdiei a fost pentru mulți un neprețuit sprijin moral și, pentru toți câți aveau aface cu el, o neîntrecută mână de ajutor.

Un prea frumos episod povestește chiar el într'o scrisoare către copiii săi, fără a cugetà de sigur că se profilează în lumina unor fapte care-i caracterizează calitățile mai viu decât orice cuvinte.

Erà după căderea Plevnei. Părăsind orașul plin de zăpăceală și jale, Invingătorul CAROL I se îndreptă cu o mică escortă spre căsuța dela Poradim unde-i erà cartierul, și unde trebuia să întâlnească pe Împăratul ALEXANDRU. Vremea posomorită contribuia a scurtà ziua de iarnă și, cu toate că nu erà târziu, se întunecase deabinelea. Deoarece șoseaua spre Grivița, pe unde trebuia să treacă, erà cu totul desfundată și tăiată de Turci prin numeroase șanțuri, mica ceată cu Domnul în cap o părăsise și ajungând prin dreptul redutei ce fusese luată încă dela 30 August, oblică involuntar într'o direcție greșită. Înaintarea pe pământ moale și alunecos, apoi și din cauza accidentelor de teren și a săpăturilor, se făcea din ce în ce mai greu. Călăreții se rătăciră cu totul și noaptea se făcuse neagră în jurul lor înainte ca ei să fi regăsit drumul.

Principele CAROL I, mai toată ziua, umblase călare; erà obosit și ar fi fost foarte mulțumit dacă ar fi sosit trăsura Sa, care aveà ordin de a-l așteptà pe șoseaua din jos de Grivița, dar care nu se găsià nicăiri. Iși arătă, poate involuntar, neplăcerea pe față.

Aci apare omul providențial.

DAVILA ieșind din Plevna, tot călare, cu ordonanța după el, în loc de a plecă îndată spre Mécica, unde bivuacà cu secțiunile de ambulanță, urmasc escorta Princiară până se rătăcise cu ea.

Dar deoarece când pornise spre cetatea cucerită poruncise și el ca pentru orice întâmplare, trăsura sa să-i iasă înainte spre Grivița, acum nu se îndură a se despărți de Domn, văzându-L contrariat, socotind bine că-I va putea aduce un serviciu în cazul de ar întâlni-o. Eră deci destul de anxios și cele vreo două ore cari trecură în căutarea drumului îi părură nesfârșite.

Cum înaintau la pas, anevoie, deabiă zărind înaintea lor, deodată calul de sub ordonanța lui DAVILA necheză ușor, iar din negură dela o depărtare destul de mică, răspunse nechezatul altui cal ce părea că vine spre ei.

— «I-auziți domnule General!... Luceafăr!» zise vesel soldatul. Doi frați de iesle se simțise și se recunoscuse dela distanță. Soldatul recunoscuse glasul celui nevăzut.

Eră trăsura Generalului, într'adevăr; situația eră salvată. Auzise Generalul și se înseninase, căci i se prezintă mijlocul de a veni în ajutorul Domnului. Apropiindu-se îndată de El, Il rugă să-i facă cinstea să dispună de trăsură și, mulțumind călduros, Domnul Își exprimă admirația ce i-o provocă... Când a doua zi Alteța Sa telegrafie Principesei vestea bună a biruinței, adăugă și răsunetul acestei admirații:

«Davila este pretutindeni unde am trebuință de el».

A fost în acest caz neapărat și întâmplarea într'ajutor până la un punct, dar prevederea lui DAVILA și prezența sa acolo, acelea nu erau *întâmplare*. Prezent eră el la orice ceas din zi și din noapte la serviciu. «Pretutindeni» poate să pară un cuvânt excesiv, metaforic, dar față de activitatea desfășurată de el în tot timpul războiului, se poate întrebuiți și această expresie, fără exagerare. Eră unde nu se așteptă nimeni să fie.

Il vedeau înaintea luptelor ofiterii și soldații, trecându-i în revistă, cercetând febril starea lor fizică și morală. La asalt — spre uimirea tuturor — apărea printre rânduri, fantastic, rotind chipiul deasupra capului și strigând cu foc: «Înainte copii!»! După atac, el însuși conducea ridicarea și transportul răniților, apoi primirea și pansarea lor în ambulanțele apropiate unde, deosebit de ajutorul medical efectiv ce-l da de multe ori, se pricepea ca nimeni altul să liniștească și să mângâie pe cei înspăimântați sau desnădejduiți.

În seara de 30 August a stat până târziu, lucrând la rând cu

medicii subalterni și sanitari, ochii umplându-i-se mereu de lacrimi, atât de bucuria izbândeii cât și de mila celor căzuți.

A fost într'adevăr părintele răniților.

În a doua parte a campaniei, când spitalele de pe malul Dunării erau pline de bolnavi de tifos, munca sa a devenit mult mai grea căci eră când aici când acolo, făcând eforturi imense pentru a ameliora deplorabilele condițiuni igienice ale ospitalizării și pentru a accelera evacuarea în spre centru. Necruțându-și puterile și nepăzindu-se deajuns, căpătă în luna Decembrie un antrax grozav la ceafă. Fu necesară o intervenție chirurgicală la care se supuse fără discuție, zicând glumeț că primește bucuros să poarte crucea roșie și acolo (I s'a făcut o incizie în formă de cruce).

Cât de simțită a fost lipsa sa dela serviciu, în scurtul timp al zăcerii sale la Turnu-Măgurele, dovedește faptul că guvernul s'a alarmat curând și Primul Ministru a venit în persoană să se convingă dacă poate sau nu să părăsească patul. A nemerit chiar după operație.

DAVILA și-a dat bine seama de rostul nemărturisit al acestei vizite și de neîncrederea ce o desvăluia. El, omul datoriei, ar fi suferit orice rană în carnea sa, dar nici una cât de mică a amorului său propriu. Iși păstră cumpătul și primi pe oaspele său cu toată cinstea cuvenită, dar totdeodată, chemând soldatul ce-l îngrijiă, îl puse, ca și cum ar fi fost în ordinea firească a lucrurilor, să scoată de după pat și să ducă afară în văzul tuturor ligheanul plin de scame sângerânde, urme ale operației.

Impresia produsă țină loc de orice explicație.

Antraxul n'a fost însă decât o suferință relativ scurtă a lui DAVILA. Ceeace la chinuit mai îndelung, aproape tot timpul războiului a fost o nevralgie sciatică, de care nu și-a îngăduit răgaz ca să se caute, umblând mereu călare sau cu trăsura, iar pe jos numai sprijinit într'un toiag, căci altfel nu putea pași. Deosebit de aceasta, iarna neobișnuit de grea din 1877—78 petrecută mai mult sub cort sau în bordeie, îi redeșteptase vechile reumatisme, așa că la întoarcere din campanie sănătatea sa lăsă foarte mult de dorit.

Nu eră nici acum momentul de a șede în repaos. Prezența sa în atâtea locuri eră indispensabilă și el își reîncepă viața

de osteneli și de decepții, care trebuia să-l ducă la un sfârșit grabnic.

Independența României inaugurase o stare de tranziție în toate resorturile Statului și o eră de prefaceri începea pentru toate instituțiile. Modificarea Constituției avea să consfințească această operă. De mare importanță eră reorganizarea armatei și la aceasta DAVILA eră foarte atent, căci acum ca și altădată îl preocupă chestiunea organizării Serviciului Sanitar, pe aceleași baze pe care oștirea își urmă desvoltarea. Imediat după întoarcerea din Campanie el întruni în comisiune pe toți medicii principali în activitate, cu propunerea d'a întocmi un proiect de reforme.

Încă din Maiu 1878 reîncepea să raporteze Ministerului toate nevoile și neajunsurile serviciului, punând mare insistență spre a se aproba remediarea lor în chipul ce-l socotiă cât mai economicos pentru tezaurul public. Eră îngrijat în special de insuficiența personalului medical în proporție cu extensia armatei. Armata teritorială eră lipsită de medici și el nu lipsise de a arăta că tocmai această trupă *«fiind cea mai numeroasă, compusă din fiii cei mai aleși ai țării, merită toată sollicitudinea și că misiunea atât de importantă de Medic Șef al unui regiment teritorial, trebuie încredințată unui Doctor în medicină cu un grad superior»*.

- În Decemvrie același an, proiectul asupra reorganizației Serviciului Sanitar al armatei eră gata și înaintat Ministerului odată cu un plan de fixarea cadrelor în conformitate cu cerințele serviciului și cu unitățile tactice, precum și modul de funcționare al acestui aparat întreg, atât în timp de pace cât și în timp de războiu.

Trei ani, în cari el n'a încetat de a repetă cererile și propunerile sale, au trecut, până ce o parte din nevoile mari ale serviciului au început a fi satisfăcute. În acest răstimp creditele acordate pentru material s'au ridicat la suma de abia 60.000 lei, cu cari, după cum arată, nu s'a putut decât repara ambulanțele cele vechi, deteriorate în timpul campaniei și s'au înființat câteva trăsuri pentru farmaciile divizionare, pe când în Depozitul chirurgical al armatei nu se află material, nici pentru un singur furgon de ambulanță și cele treizeci regimente de re-

zervă înființate atunci, n'aveau nimic din cele trebuincioase.

Multă bătaie de cap, alergătură și stăruință i-a trebuit din nou, pentru a reîncepe toate ca și cum n'ar fi existat niciodată, căci la toate trebuia mare cheltueală de insistență și elocință spre a dovedi nu numai utilitatea lucrului ci și urgența. Energie și răbdare nesfârșită a dovedit el, smulgând din mâna prea parcimonioasă a Guvernului, bucată cu bucată, o nouă zestre sanitară pentru oastea sporită a României independente. Au mai trebuit alți doi ani pentru realizarea planului său complet, căci era hotărît să nu renunțe la nimic din inventariile, pe cât de judicioase pe atât de conștiincios întocmite, pe cari le prezintase ca deziderate și a sfârșit prin a obține aproape tot. În anul 1883 se puteau făli cu materialul sanitar ce se află în depozit, atât el care-l crease, cât și armata care dispunea de tot ce trebuie pentru transportul și ospitalizarea răniților întocmai ca armatele occidentale.

Nu este de mirare, incontestabil, că atâta agitație, ba chiar luptă aprigă, pentru îndeplinirea misiunii înalte cu care era investit, după treizeci de ani de încordare și perseverență au avut ca rezultat sleirea repede a forțelor sale fizice. Este însă de sigur de mirare că, în cursul neîncetat al preocupărilor sale obișnuite și fără a pierde firul acestora, DAVILA mai găsea mijloc de a se interesa de o sumă de lucruri ce-i păreau neapărat de pus la cale, fiindcă erau obștește utile sau înălțătoare pentru anumite cercuri, în special cele medicale. Astfel în 1880, cu ocazia serbării jubileului de 25 ani dela fundarea Școlii de Medicină, propuse Corpului medical organizarea unui congres științific național, întrunind medicii, veterinarii și farmaciștii.

Din diferite motive congresul a tot fost amânat și evenimente independente de activitatea sa, i-au împiedecat ținerea până în Octomvrie 1884, când, spre mâhnirea tuturor aderenților, neuitatul lui inițiator nu mai era.

În chestiunea instrucției militare în școli, am mai spus că tot DAVILA fusese inițiatorul, fiind creatorul Corpului micilor Dorobanți. Cu mare ardoare și dragoste s'a ocupat din nou de această instituție acum când învățase a-i prețui toate foloasele.

Dealtfel dovada cea mai bună că el eră sufletul ei, a fost c'a dispărut îndată după moartea sa și desființată rămase vreo douăzeci de ani.

După proclamația Regatului, starea financiară a țării fiind simțitor îmbunătățită, se putu da o mai mare dezvoltare mijloacelor de cultură și învățământ în popor. DAVILA se devotă cu totul acestui nou curent în ce putea să se folosească de competența sa. Datorită intervenției sale active s'au înființat laboratorii de chimie la Școala de agricultură, la Școala de poduri și șosele, la Școala de comerț și la Monetăria Statului. N'a fost străin nici de înjghebarea laboratorului Facultăților de științe din București și Iași și a celor mai mici de pe la licee.

« *Toate aceste laboratoare — scria el într'un memoriu — pot să fie considerate ca isvorite din laboratorul de Chimie dela Colțea de sub direcțiunea d-lui Dr. Bernath* », dar creat de Davila la Spitalul Militar, de unde apoi fusese mutat.

Rolul acestui laborator în 1882, când el se exprimă astfel, ajunsese imens nu numai în instrucția publică, dar încă și în economia națională, în medicina judiciară și în poliția sanitară — numai după urma impulsului ce i-l dase creatorul său. Aci s'au studiat între altele mai toate apele minerale ale țării, bogăție pentru punerea în valoare a căreia, DAVILA se siliă în tot chipul. În interesul acestei valorificări el și fundase încă dela 1869 prima noastră « Societate de Hydrologie ».

Mai fundase pe aceleași vremuri și alte societăți, apoi și reviste cu toate că el însuși nu publică mult, căci n'avea timp disponibil și este știut că pentru a fi autor fertil trebuie timp mult. Nici operă științifică pură n'a putut face, cu toate că eră chimist eminent, dar — cum a scris elevul său C. ISTRATI — să ne întrebăm dacă acest om care în timp de douăzeci și cinci de ani s'a sculat dimineata la patru și s'a culcat la zece seara sau mai târziu, reușind deabiă să facă față la tot ce se cerea dela el pentru binele acestei țări, ar mai fi putut face și cercetări științifice? — « Și în definitiv ce ar fi folosit țării, dacă el ar fi contribuit cu cercetările sale a umple câteva mici goluri în știință, ar fi reușit în câteva sinteze? Ce ar semnifica acestea pentru țara noastră, în acea epocă, alături cu sinteza marelui corp medical român efectuată de el? Dacă el ar fi fost reținut

în laborator, putea oare să producă ceea ce am văzut, mai scump țării noastre decât orice studii ce ar fi publicat în analele de chimie!? » Eră însă un emulator și un mare vulgarizator.

La «Societatea pentru învățătura poporului român» DAVILA a fost unul din cei mai inimoși pionieri. Câte lucruri frumoase și folositoare de sigur se mai realizau din îndemnul și cu sfaturile acestui incomparabil educator, dacă nu l-ar fi doborât suferința!

Dacă Independența și Constituția cea nouă au avut consecințe în general bune pentru viitorul țării, au avut în schimb și unele urmări deplorabile ce s'au manifestat în spiritul public și viața de societate a națiunii. Stabilitatea asigurată, garanții mai mari în întreprinderile de orice natură, deteră o încredere sporită în sine și deaci o îndrăzneală ce uneori nu eră justificată de nici o capacitate dovedită, sau chiar probabilă. Aceasta avu de rezultat o concurență înțetită pe toate tărâmurile.

Politica ajungând să precumpănească în curând ca factor hotărîtor în prefacerile cu tendință progresistă de toate zilele, introduse în luptele pentru carieră aceleași mijloace neleale, aspecte imediate ale micimii de suflet și ale pervertirii caracterului, pe cari le adoptase luptele de partid: patima oarbă, ura și defăimarea. Destrăbălarea atinse culmea distrugând până și spiritul de corp, respectul ierarhiei, ba chiar simțul demnității. Un timp armata a suferit greu de această racilă națională. A fost epoca în care militarii puteau face parte din Parlament. Atunci s'a molipsit și Serviciul Sanitar.

S'ar fi putut crede că DAVILA, ca unul ce nu făcea și nu făcuse niciodată politică, ferindu-se de orice pacturi și clică, strict imparțial față de rivalități, ar fi trebuit să rămână la adăpost de consecințele unei atari stări de lucruri. Direct nu l-ar fi atins în nici un caz, pe el care eră mai presus de combinații josnice și nu se lăsă târît în nici un fel de compromis. Dar nu putu să scape de la o vreme, de lovituri indirecte, devenind ținta unor mașinațiuni ascunse cu scop — nici mai mult nici mai puțin — de a-l înlătură din calea unor vânători de situații.

O situație mai înaltă decât acea pe care o ocupa el nu ambiționa deși — acum când patriotismul său era recunoscut de toți — deosebit că i s'ar fi convenit, ar fi făcut figură neîntrecut de bună și ar fi fost, netăgăduit, de cel mai mare folos țării ca înalt demnitar al Statului, fie Ministru al Instrucțiunii, fie chiar Prim Ministru. S'au temut poate unii mari că ar nutri speranțe în acest sens și s'ar putea întâmpina deodată în el un concurent cu atât mai serios cu cât — fără nici o îndoială — toată țara ar fi fost de partea lui. În tot cazul mari cu mici se uniră tacit pentru a-i face neajunsuri, cu scop de a-l micșora și umili, sau cel puțin spre a-i nimici prestigiul și influența, deocamdată prin restrângerea atribuțiunilor și prerogativelor legate de locul ce-l ocupa.

Mai întâiu începură a-l nesocoti. Se trecu peste el în luarea de dispoziții în Serviciul Sanitar, ba, chiar noi directive se hotărâu în câmpul său de activitate, fără a se fi luat avizul său prealabil. În schimb propunerile sale erau puse direct la dosar. Zece rapoarte din 1880 și 81 înaintând proiecte pentru reorganizarea serviciului rămân fără nici un răspuns din partea Ministerului și pe când el cerea mereu să se consacre prin lege «principiul unității de direcțiune», cei ce ținteau la succesiunea sa, cercau să dea curs liber inițiativei lor mai ales pe căi lăturnice.

Deprins de aproape treizeci de ani să lupte și cu seninătatea conștiinței împăcate, idealistul ce era în el, nu-și putu da seamă dela început de ostilitatea crescând în jurul său și DAVILA, dreptul, își urmă calea dreaptă ca întotdeauna.

Criza izbucni cu ocazia aducerii în desbaterile Parlamentului la 1882, a Legii Serviciului Sanitar al armatei. Atunci cărțile se dară pe față. Odată cu desvelirea adversarilor săi printre aceia pe cari nu-i considerase altădată și nu-i tratase decât ca niște buni camarazi, mai da de urma unei adevărate conspirațiuni organizate solid și părănd a avea drept cuvânt de ordine — cum scria chiar el unui elev devotat — «Să scăpăm de Davila»!... Ce indignare, dar și desgust, l-o fi cuprins la aflarea odioasei atitudini ascunse sub ipocrizia unor relații ceremonioase și, în aparență, cordiale, nu este greu de închipuit.

Ei bine totuși, el n'a avut nici o ieșire violentă, nici un gest

necugetat, chiar în acrimonia discuțiilor în sânul Consiliului medical consultativ, care reluând proiectul asupra organizației Serviciului Sanitar al armatei, adormit în cartoanele Ministerului încă dela 20 Decemvrie 1878, îi modifică redacția în favoarea celor interesați personal la aceasta. Făcû însă, foarte cumpătat și demn, un «memoriu» pentru Ministrul de Războiu în care, pe lângă protestul său, se vede deslușit firul infamiei puse la cale.

«Este pe deplin știut — scriă Davila — că actuala lege a Serviciului Sanitar a fost, în unele articole, cu dinadins întocmită spre a lovi în persoana mea și, chiar în Consiliul superior al armatei, sub președinția d-voastră, s'au rostit cuvinte de pasiune și personalități în contra cărora ați găsit de cuviință a protesta.

«Ambele ședințe ale Consiliului medical superior au dovedit cu prisos cum d-nii Medici superiori ai armatei înțeleg aplicarea legii și rolul ce doresc a da Secretarului Consiliului, neadmitând nici că poate fi un vice-președinte ¹⁾ al acestui Consiliu, delegat al d-voastră, nici vreun alt drept de superioritate decât numai vechimea.

«D-l Doctor Severin s'a crezut chiar în drept a lovi în persoana mea, propunând ca să fiu numit Inspector de circumscripție chiar în afară de Capitală, la Craiova sau Iași rezervând postul permanent din București d-lui Doctor Theodori pe motivul că are cinstea de a fi medicul particular al Maestăților Lor.

«D-l Doctor Fotino, trecând cu vederea orice este demnitate a crezut că moderează propunerea d-lui Doctor Severin, oferindu-se a mă înlocui la nevoie în inspecțiile circumscripției mele, ca să nu fiu sustras dela interesele mele personale, dar văzând refuzul meu absolut și declarația mea hotărâtă că nu pot primi o poziție inferioară, a crezut că-și înfrumusețează rolul declamând cu fraze pompoase că mai sunt trebuincios armatei, că luminile mele, experiența mea, frumoasele exemple ce am dat și voi da încă întregului personal, fac prezența mea deapănarea prețioasă, etc.

¹⁾ Președinte era Ministrul de Războiu, pe atunci General G. Anghelescu.

«Acele cuvinte elogioase, trebuia d-sa să le rostească în Senat căci după propunerea d-lui Doctor Severin și asentimentul tacit al tuturor membrilor, nu puteau fi considerate decât ca o luare în răs.

«D-nii Doctori Fotino și Severin, cari evident, au vorbit în calitate de senatori iar nu ca medici militari, au explicat cum înțeleg rolul de Șef de secțiune, Secretar al Consiliului, în loc de a aștepta ca regulamentul legii să-l explice și au dovedit deajuns în fața d-voastre că, la întocmirea legii, au fost călăuziți de alte dorințe decât binele serviciului.

După ce face un istoric amănunțit al serviciului întreg, creat numai prin munca sa fără preget, arată că silințele sale de a mai aduce îmbunătățiri instituției medicilor militari sunt ținute în lanțuri de patru ani și continuă:

«Nu este de crezut că Parlamentul, atât Senatul cât și Camera Deputaților, au votat această lege în deplină cunoștință de cauză și au ghicit scopul ei ascuns de a se umili gradul meu și a se distruge unitatea de direcție care niciodată nu poate fi realizată de un consiliu neresponsabil...

«Numindu-mă pe mine Inspector de circumscripție, când până astăzi am fost singur Inspector General cu o vechime de 22 ani în grad, se calcă drepturile mele de grad superior; o dovadă despre aceasta este că Medicii Coloneli cari compun Consiliul medical superior s'au crezut îndreptățiți a propune să fiu numit la o circumscripție de afară, eu, șeful lor de 22 ani și declară mai departe că nu pot fi constituiți în Consiliu, fiind numai Medici de Corp de Armată. Pretind deci numirea de Inspectori Generali.

«După dispoziția ce ați luat numindu-mă Inspector al circumscripției Capitalei, mă simt lovit nu numai pe nedrept dar chiar contra legii; consider poziția mea ilegal desființată și mă socotesc suprimat ilegal, ceeace este echivalent cu izgonit din armată.

«Demnitatea mea nu-mi permite a ocupa o funcțiune umilită și camarazii mei din armată ar avea dreptul să mă disprețuească dacă ași suferi o astfel de lovitură fără de a protesta. S'ar putea crede că am meritat-o sau că există în trecutul meu o pată care a provocat-o.

«Prefer o anchetă asupra vieții mele întregi, decât o înjosire, o pedeapsă morală și, numai dacă mi se cuvine să fiu osândit, umilit și degradat, atunci să fie aceasta conform legii!»

Mai departe, repetă că dacă se desființează funcțiunea de Inspector General al Serviciului Sanitar, numai are ce căta în armată, căci a fi coborât la gradul de Inspector de circumscripție, căruia în deriziune i se menține calificativul de *general*, nu primește, privind aceasta ca eliminarea sa piezișă din rândurile oștirii. Termină cerând un concediu de șapte luni, echivalent cu punerea în disponibilitate.

Eră firesc ca procedeele meschine de care se uză față de el să-l fi adus în pragul exasperării. Când însă la toate intrigile se adăugă și o mizerabilă campanie de presă, denaturând faptele și insinuând că «Șeful Serviciului Sanitar n'a simțit trebuința unei complete reorganizări a aceluia serviciu în urma războiului și a rămas adormit asupra regulamentului din 1861», nu-și putu stăpâni revolta sufletească. Se simți dator să răspundă respicat, «în interesul istoric al Serviciului Sanitar, în interesul adevărului și al demnității pe care fiecare trebuie să o păstreze față de opinia publică, când se discută modul cu care-și îndeplinește funcția ce-i este încredințată», restabilind înfățișarea reală a cauzei, expunând partea inițiativei sale și partea de răspundere a tuturor. Incheiă printr'o declarație categorică deși simplă, ca o muștrare și o învățătură pentru ambițioși lipsiți de scrupule:

«În timp de treizeci ani de când servesc țara, n'am cules altă avere decât reputația, că am muncit cu desinteresare pentru binele public; nu pot dar să permit nimănui de a diminua acest capital moral care rămâne și averea copiilor mei»¹⁾.

Mărinimos, leal și plin de o sinceră solitudine pentru membrii Corpului medical, el n'ar fi făcut nici o obiecțiune la o urcare în grad în scop de îmbunătățire a serviciului, chiar a unora ce n'aveau alt titlu la aceasta decât vechimea. Dar când urmă ca această măsură, cu totul lipsită de interes general, să dea prilej unei coborâri a sa, unei știrbiri a privilegiilor ce-i consfințise lui o vechime mai mare și atâtea merite pe cari nici

¹⁾ «Ostașul» dela 15 Februarie 1882.

dușmanii nu i le-ar fi tăgăduit, eră în dreptul său de a se apăra din toate puterile.

O soluție avantajoasă pentru toți, singura echitabilă față de persoana lui DAVILA, ar fi fost ca mai înainte de orice altă schimbare în ierarhia Corpului medicilor militari, să i se deacearnă lui gradul superior pe care-l câștigase în mod strălucit și eră îndreptățit să-l aștepte încă dela 1878. Dar aceasta și eră singura soluție de care pare-că se feriă Guvernul. Este adevărat că în Adunarea Deputaților se votase în anul 1880, înaintarea sa ca recompensă, dar acest început de dreptate fusese zădărnicit pe urmă de legea bugetară a exercițiului ulterior.

După curmarea brutală a carierei năpăstuitului, Parlamentul din nou răsună de propuneri în favoarea sa. Erau acum simple paliative sau corective cari se vânturau. Oameni mai buni dar naivi socoteau că i se cuvine o compensație (!?) spre a îndulci fierea ce i se dase de băut, și cerură pentru el o recompensă națională, ca și cum răni morale s'ar putea închide cu o îndestulare bănească!

Față de această milostivire târzie și searbădă, ne-la-locul ei, mândria sa se aprinse și ridicând capul albit la muncă, sus, mai presus de orice mârșavii omenști, sfidând noui înjosiri, DAVILA făcù cunoscut că nu va putea primi nici pensie nici recompensă bănească ca plată a răsturnării sale!...

Rezultatul? — Zdruncinarea definitivă a sănătății bună-rea de care se mai bucură și de care s'ar mai fi folosit mult țara dacă ar fi fost ocrotită. Dar lui nu i-au lipsit după loviturile soartei de care se resimțise îndeajuns, nici loviturile grele ale pizmașilor și hainilor, cari nu pot fi tămăduite de nici o filosofie, ci rod în carne vie, mai rele decât otrava!

Biata inima sa trudită și chinuită atât amar de timp, ținută în frâu adesea numai de voința sa extraordinară, nu mai rezistă la noua ei încercare și-și pierdù măsura cu totul. Eră d'acuma un invalid, un om sfârșit, « o oală spartă » cum spunea melancolic unor intimi ai săi...

Că i s'a refuzat punerea în disponibilitate și c'a mai fost reținut în serviciu cu promisiuni și neadevăruri, sunt detalii; în starea în care eră în 1883 putea să-i fie indiferentă orice întorsătură a evenimentelor. Concediul care nu-i fusese aprobat ca

soluție a diferendului trebuî să i se dea în curînd forțat pentru motiv de boală, dar nici nu se îndurase a-și părăsi slujba până când se simți pe deplin istovit.

Dureroasă, grozavă, a fost ultima sa iarnă. În căsuța sa tristă, aproape singur, pironit în nemișcare, a petrecut trei luni de zile negre și nopți de nesomn, de sbucium și căinare, căci suferința sa cea mare nu eră asistolia, nu angina precordială; erau gândurile... Opera vieții sale de silință și devotament o vedeă săpată la temelie și amenințată de surpare... Principiile mari cari călăuzise activitatea sa în interesul țării și spre binele serviciului, fiind călcate în picioare, răspunderea sa eră înlăturată; dar nu rămânea el expus la învinuirea de nedestoinicie și desconsiderația viitorului?... De sigur rivalii săi năzuiau la aceasta...

Va mai putea la timp, prin sfaturi și îndrumări să restabilească ordinea în starea de perturbații ce se anunță deacum?... Dar calomniatorii, nu puneau ei la îndoială realitatea boalei lui?...

Dacă primăvara anului 1884 aduse o ușoară îndreptare în starea sa atât fizică cât și morală, aceasta — nici vorbă — n'a fost efectul gestului de generozitate fărmnică al Guvernului, care în Martie, când i se putea prevedea sfârșitul apropiat, se înduplecă a-l înălța în rangul ce trebuia să-i dea de mult. Nici nu se lăsă el amăgit în privința înțelesului și valorii acestei manifestațiuni silite, chiar când pompos, teatral, unul din conspiratori în ținută de gală, declamă în fața sa: «Corpurile legiuitoare, Țara întreagă, recompensează meritele d-voastre, etc. etc»....

«*Această cinstire* — scria atunci fostului său elev STAVRESCU — *nu mă privește personal ci este o onoare pentru întreg Corpul medical*», iar unui prieten, Colonelul N. RACOVITZĂ: «*Totul se sfârșește spre gloria Corpului medical*»... și adăugă cu amărăciune: «*La aceasta trebuia să se gândească anul trecut, dar nu se gândeau decât să mă distrugă*»....

Alt gest, un gest nobil — Regele venind să-l vadă — a fost ca un balsam pentru rana sa sufletească. Regele CAROL, figură impunătoare de tact și rezervă înțeleaptă, care nu guvernă nici nu pășiă la discuție, nu uitase pe credinciosul său DAVILA. El

nu putea să intervină direct dar proceda prin impresii și manifestația Sa spontană, pe de o parte răzbiă îndărătnicia unei politici odioase, și punea lucrurile la punct, pe de alta aducea în casa unui mare nedreptățit suferind, ca o rază de soare în primăvară, binefacerea augustei și calde Sale simpatii.

Alinarea morală ce i-o produse mărturia cordială, solemnă și decisivă a Suveranului, fu urmată de o înviorare destul de repede. După câteva săptămâni dormi și se hrăni aproape normal. Stabilit pentru întremare mai desăvârșită la Sinaia, dobândi oarecare speranță și încredere în forțele sale.

«*Je suis si bien, qu'il me semble que je n'ai jamais été malade* » scria Maiorului Peticari, ginerele său. «*J'ai besoin de revivre en société, de sortir de l'isolement de la chambre de malade* »... Dar tot mai suflă greu și-l obosiă tare suitul scărilor sau mișcări repezi. În schimb, odată cu instalarea Perechii Regale acolo, fu înconjurat de cele mai dragălașe atențiuni ale Reginei și de o amicală solitudine a Regelui, un belșug de îngrijiri cari pare-că se întreceau ca să-l facă să uite cât suferise în trecut. Scria despre ele cu recunoștință. Avea însă o grijă și o mărturisă astfel:

«*Le Roi me dit des amabilités que je n'ose écrire, j'ai peur déjà que quelques échos n'éveillent l'envie* ». Ar fi putut zice: «*l'envie de me nuire encore ...* ».

Sărmanul, nu se înșelă. În curând primiă un ordin al Ministrului, punându-i în vedere că, fiind acum sănătos, ar fi cu cale să înceapă inspecțiile. Urgia aceasta îl surprinse neplăcut; eră însă omul datoriei. Se supuse și plecă... să moară la datorie.

Eră pe călduri tropicale: deacuma boala merse repede.

Când se întoarse pentru cea din urmă oară în căsuța sa, nu mai putea nici să stea culcat căci se înneacă și se chinul câțva timp într'un scaun. Vedeă venind mântuirea, resemnat dar obidit. Nu ținea la viață; decât îl legă de atâtea vieți atâtea bine pe care-l făcuse și ar fi dorit să-l mai facă. Avea tot dreptul să spună prietenilor ce-l vizitau: «*Prin inimă am trăit, prin ea mor...* ».

Totuși voiă să mai spere căci comoara de bunătate din inima sa eră nesecată și-l înspăimântă jalea din jurul său, gândind la

nenorocirea celor iubiți pe cari-i părăsiă. Auzi pe un fost elev, devenit prieten, GRECESCU, suspinând într'un colț și simți o mare durere... « Vă rog — îngână oftând — scoateți de aci pe bietul netot »!...

Se stinse în ziua de 26 August, în vârstă de 56 ani, dar părănd mult mai bătrân, așa-i brăzdase suferința frumoasa sa față, icoana inteligenței cele mai scilpitoare și a simțirii distinse, divine.

Masca morții săpă 'n trăsuri mai adânci expresia voinței sale irevocabile; voința aceea căreia într'atâta-i consacrase puterea sa încât îl trădase rezistența fizică necesară pentru a răzbi necazurile și cursele vieții; voință luminată, închinată toată binelui celor mulți pe care-i iubise adevărat, neclintit... Și acuma îl plângia o omenire întreagă. Căzuse pradă morții, dar viu tot eră în mii și mii de inimi.

Decorații, coroane, discursuri, nu merită mențiune. Sunt simple trivialități când este vorba de un om ca DAVILA!

Simbolul unei aurore în cultura noastră națională, el doarme somnul de veci într'un loc frumos — loc de verdeață și de odihnă — parte din fosta sa grădină, unde odinioară fu tabăra lui TUDOR VLADIMIRESCU, simbolul Renașterii noastre naționale; — un petec de țară de două ori sfânt!..

Capacitatea lui DAVILA ca intelectual, ca factor de cultură și de ordine, ca om de concepție și acțiune, o spune opera sa măreață, opera care cu un merit egal ar fi împodobit o carieră chiar mult mai lungă. Au mai spus și alții cât eră de distins, atrăgător, vioi și larg în vederi; în ce grad aveă darul cuvântului, cum știă să deslușească, să convingă și să se impună; înfine, ce entuziasm, ce energie și ce chibzueală puneă în tot ce întreprindeă.

Ceeace este mai puțin cunoscut, este valoarea fondului sufletesc ce se ascundeă sub aspectul rigid, adesea sever, uneori chiar aspru, al marelui bărbat.

Mai întâiu, de netăgăduit, el, model de conștiință și de disciplină, dovedind continuu întrucât da uitării persoana și in-

teresele proprii când binele public era în joc, avea dreptul să fie cât de exigent față de cei ce trebuia să-l ajute în greaua sa sarcină, cu atât mai mult că în purtarea sa, oricum ar fi părut la prima vedere, domnia spiritului dreptății. Cât însă era el lipsit de orice răutate, reeșă limpede din faptul că uză de o măsură pentru toți și când era nevoie, muștră tăios și intransigent chiar pe aceea cărora le da mereu probe de iubire, chiar pe ai săi.

Cusurul său cel mare a fost francheta, *cusur* în lumea noastră.

Dacă în plus i s'a luat în nume de rău o nervositate, ce câteodată devenia irascibilitate și chiar mânie, trebuia să se țină socoteală de mediul pretențios, schimbăcios și prea des ostil pe față, în care muncia; munca sa atunci luă fața unei cazne și i se iartă unui om căznit, când își iese din fire.

Apoi pete sunt și în soare, dar cine le observă? Cine le pomenește, când cugetă cât datorește soarelui? Și el, așa de strălucit, nu era decât un om, un biet om jertfit dintru început și până la urmă, căci pe lângă agonia morală în care-l cufundase nenorocirea în familie, nu a fost la nici un moment cruțat de decepții amare, de ponoase nemeritate și de umiliri infame.

Să nu se uite închiderea Școlii lui Davila un timp, când d'abiă, cu multă greutate, o înființase și întreținuse cu cheltueala sa (1856)!

Să nu se uite destituirea sa dela Direcția Generală Sanitară ca urmă a unei cabale (1864)!

Să nu se uite desființarea Școlii sale în floare, spre a-i substitui Facultatea de Medicină, când amândouă aveau putința de a ființa alături; apoi nesocotirea dreptului său la decanat!

Să nu se uite mizerabilul proces dela Iași (1871) care i s'a înscenat în schimb!

Să nu se uite cum ani dearândul, în îndeplinirea mărețului său plan pentru organizarea ambulanțelor, a fost ținut în șah cu îndărătnicie!

Să nu se uite campania neghioabă dar veninoasă, ce duceau prin presă dușmani invidioși!

Să nu se uite, înfine, înjosirea neomenoasă cu care i s'a curmat cariera!

Și dacă ne gândim cât chin i-a pricinuit din timp în timp și lipsa de sănătate, suntem forțați să zicem: «Doamne! Dacă

altul ar putea suferi mai mult decât a tras acest om îndelung răbdător, ar fi un nou Messia!...

Iată deci toată explicația salturilor voei sale.

Voie bună avea DAVILA, din fire, cu prisosință și nici nu și-o părăsia degeaba. Dar se zbârliă și se burzuluiă în fața neglijenței, a neascultării, a relei voințe și mai ales a relei credințe. Cei ce i-au cercat mânia n'au avut decât să și-o impute lor înșiși și dac'a avut el vreo vină, apoi multe a răscumpărat milostenia sa fără margini.

Cu toată adversitatea soartei și în disprețul loviturilor primite, DAVILA, după urma bunătății sale a cunoscut fericirea. Și se înțelege, căci ceceace cerea el dela viață, nu era belșug de deșertăciuni lumești ci un simplu ecou al simțirii sale arzătoare, toată de iubire pură și devotament fără preget. Virtutea-i era călăuza în viață și fiind iubirea baza virtuții, în focul iubirii a întruchipat idealul vieții sale: Să iubească și în schimb să fie iubit! Aceasta fu tot ce doriă.

A iubit cu ardoare, cu patimă, cu evlavie... pe ai săi, pe amici, pe elevi, pe orfani și pe bolnavi, deopotrivă. La toți le da sprijin, îngrijiri și mângâiere; pentru oricare din ei era gata să-și dea și viața. Cum i-a iubit pe ai săi poate servi de exemplu oricui. În orice timp și orice împrejurări, de aproape sau de departe, ei erau obiectul preocupărilor sale și părțile din corespondența sa cari desvelesc grijile și sentimentele sale de tată, sunt cele mai impresionante. În această privință ca și în rolul său de soț are aceleași accente sincere și calde.

Rămas, într-o vară singur, scrie:

«Jamais la solitude ne m'a pesé davantage... J'ai passé la journée seul à la maison à penser à toute notre petite famille... Dire combien je trouve notre séparation pénible m'est impossible... Papa n'a qu'une pensée, sa chère petite famille, sa chère femme. Vous ne saurez jamais combien votre absence de l'année dernière m'a laissé de tristes souvenirs; je n'en suis pas encore guéri et je ne recommencerai pas pour tout au monde ».

Și mai târziu:

«Ecris-moi souvent car tes lettres me font le plus grand plaisir. Ce sont les seules consolations dans ma solitude et tu n'imagines

pas le chagrin que j'éprouve de voir ton silence; ne sois donc jamais négligente avec ton grognon de mari, tes paroles, tes lettres me calment, sois en donc moins avare ».

Așa mereu ne întâmpină dragostea ce o manifestă pentru viața în familie. Se vede clar cum nu trăia el decât *pentru* și *prin* copiii săi.

O slăbiciune a sa erau copiii îndeobște și tineretul, care pentru solitudinea sa părintească eră tot numai un copilet; întreg pare că-l înfiase și-l împărtășiă cu bogăția sufletului său, spre a-i spori simțirea. Cea mai duioasă atracție îl făcea să se plece cu precădere înspre cei plăpânzi, sărăcuți și oropsiți. Pe aceștia-i desmierdă cu drag și-i părătina fățiș.

Dar bunătatea lui DAVILA nu se revărsă numai asupra celor cunoscuți de el, sau cari năzuiau la ea, ci și asupra nenumăratei mulțimi a celor fără nume cari luptă din greu toată viața, nevoiași și obijduiți, sclavi obscuri ai datoriei. Pe toți de s'ar fi putut, i-ar fi strâns în jurul său, sub scutul ocrotirii sale, în preajma împropătătoare de puteri și nădejde a fapturii sale alese. Se ducea însă — fiindu-i mai ușor — însuși la ei, distribuind binefaceri de tot felul, ajutându-i cu vorba și fapta, lecuindu-i la trup și la suflet, ba încă smulgându-i dela pieire cu primejdia existenței sale. Iubirea și bărbăția unite atunci în ființa sa erau pentru norod Providența.

Sunt fapte ce grăesc mai cu putere decât orice vorbe. Ca stele luminoase ele lucesc prin bezna zilelor fără de bucurie ale unei vieți de sacrificii. Sunt faptele eroice de cari nu sunt capabili decât cei ce trăesc pentru alții, simt cu durere suferințele semenilor lor și știu să sufere orice pentru ei. Și așa eră DAVILA. Lui nu i-au lipsit zile fără soare, dar nici n'a fost firea sa străină de eroismul plin de foc, de dărnicie și mărinimie.

Să amintim cum s'a expus în atâtea epidemii și a pătimit adesea, contractând în 1865 tifos la căpătâiul ocnașilor, decimați și părăsiți de toți, din Telega.

Să amintim cum, în Franța la 1851, rupându-se un pod, în timpul trecerii unui regiment, pe care-l însoția ca medic, se

aruncă fără ezitație în apă și scoase la mal pe rând mai mulți soldați ce se înnecau.

Să amintim cum la 1860, un tânăr confrate fiind bănuț c'ar fi otrăvit un om cu o rețetă a sa și amenințat de maltratare de o cęată incultă, DAVILA văzând că nu l-ar scăpa cu vorbe, luă sticla de doctorie și înghiți jumătatea rămasă neluată de mort. Increderea sa și curajul acesta convinse plebea întărată, că medicul nu eră de vină.

Să amintim cum la 1861 fiind provocat la duel de un subaltern primește a-i da satisfacție, iese pe teren și se expune gloanțelor adversarului, dar el însuși — o și declarase dinainte — nu trage.

Să amintim că la 1866, el a oferit fără teamă adăpost în casa sa Doamnei ELENA CUZA, îndurerată și îngrozită de detronare, liniștind și ocrotind o femeie virtuoasă în nenorocirea ei.

Să nu uităm evadarea sa plină de primejdii din liniile germane la 1870, spre a putea servi mai departe țara sa natală. Să nu uităm disprețul de pericol ce-l arată la 1877 și antraxul pe care-l dobândi perindându-se prin bordeiele infecte pline de muribunzi.

Să amintim înfine cum, fiind boala sa dejă înaintată, aflând într'o noapte că arde Azilul Elena Doamna, a fost într'o clipă la fața locului și, suit în dormitoarele unde dormiau cele mai mici dintre eleve, le-a obligat să se îmbrace în ordine și să evacueze sălile ținându-se de mână, două câte două, cântând liniștite ca la preumblare, fără ca el să trădeze emoția și durerea ce-i provocă dezastrul. Prezența și calmul său curagios au împiedecat panica. Nimeni nu și-a pierdut capul, dându-i ascultare cu încredere.

Dar câte la fel de frumoase, nu s'ar mai putea aminti?

Cât a iubit DAVILA țara și neamul, au dovedit-o nu numai faptele sale mari, dar și o sumă de gesturi și obiceiuri luate, apoi mici preocupări constante, rarele sale distracții și mai presus de toate entuziasmul său mereu nou pentru tot ce respiră naționalism sănătos, tot ce puneă în lumină și favoriză vitalitatea rasei cu tradițiile și datinele ei bătrânești. Eră un admirațor al frumuseții populației rurale și se minună fără încetare de deșteptăciunea și firea aleasă ce aflase în ea.

De cum a cunoscut bine limba țării, s'a simțit pătruns de farmecul poeziei populare și a vibrat la auzul doinelor. Plăcerea cu care ascultă și recită versurile lui ALECSANDRI eră nespusă și trebuie să-i dăm luare aminte cu atât mai multă, cu cât asemenea gust nu prea eră răspândit, pe atunci, printre fețele simandicoase în lumea căroră trăia. Ceva mai mult: El a publicat cu cheltueala sa fără de a o spune, într'o prea frumoasă ediție (1867), «Doine și lăcrămioare». Apoi pentru a răspândi cât mai profuz această minunată producție a geniului plaiurilor și câmpiei românești, o distribuia ca premii nu numai la Azil ci și în toate școlile țării.

Același drag îl manifestă DAVILA pentru orice lucru de mână cu caracter pământean, țesături, cusături și 'n genere toată industria femeii din popor. O colecție unică de izvoade bine alese, cea mai bogată din țară, izbutise cu mare sânguință a sa și a soției, să înființeze la Azil, unde educația profesională organizată de el oferia o lature de artă națională curată. Stăruia mult pentru a lăți gustul frumosului la sate și nu i se părea nimic mai frumos decât creațiunile gustului ce găsiă acolo.

Cele mai frumoase porturi țărănești ce se puteau închipui, au fost multă vreme acelea cu cari, în toți anii și toată vara, DAVILA își îmbracă soția și copiii. Apoi toate elevele Azilului, în zile de serbare, la preumblări și în vacanțe, la Brebu, purtau asemenea costume pe cari chiar ele și le lucrase în școală. Pare că cu toții, copii proprii și adoptivi, îi erau mai dragi când îi vedeă astfel. Și pentru societate a servit de învățătură această manifestare naționalistă, care din partea lui eră ca o formă de cult.

Un cult! De sigur, nu este prea mult a zice, că DAVILA a avut un cult pentru neamul ales de sufletul său: Neamul căruia își închinase viața. Credința, speranța, caritatea sa, toate virtuțile creștine lui înnăscute, le-a depus pe altarul acestui neam și acest prinos ceresc l-a făcut fericit, căci poporul l-a răsplătit cu dărnicie, cu ce putea da, cu ce avea mai bun, cu sufletul său neprihănit.

Poporul, da, mulțimea modestă și umilă pe care el n'a privit-o de sus, mulțimea spre care și-a îndreptat pașii de câte ori a cătat la el și care «dela Porțile de Fier la mlaștinile Prutului,

dela Carpați la albia Dunării » — cum scrie ISTRATI — îl cunoștea bine; țărani și soldații cari au dus la căminurile lor răsunetul activității și bunătății sale, făcându-i numele respectat și slăvit pretutindeni.

El, cel iertător, și-ar fi iubit chiar dușmanii, căți bruma erau, de n'ar fi fost ei vrăjmași ai binelui ce-l făcea. Dar toți l-au admirat și ei, căci nu le-a arătat, oricât l-au mâhnit, nici umbră de ură.

Poporul întreg — un pumn de invidioși și ambițioși, măcar și de cei *în vază*, nu reprezintă poporul — a simțit iubirea sa cu putere și inimile multimei i-au dat ecoul dorit, i-au dat pentru tot binele ce-l făcuse neamului, răsplata cea mai scumpă lui: iubire, fericirea sa.

Deaceea DAVILA, deși sdrobot de durere, nu s'a sfârșit desgustat de lume. L-a îmbiat până la urmă să mai dăinuească, chiar în puhoaiile negrii restriște, raza caldă a recunoștinței unei țări, de care n'a încetat de a avea conștiință și care în ceasul morții, pătrunzând giulgiul rece al deziluziei, a fost pentru sufletul său leacul suprem, ultima cuminecătură. . .

Am scris aceste palide cuvinte de slavă îngenunchiat dinaintea umbrei glorioase a marelui bărbat, cu cugetul și inima închinată memoriei sale, cu prilejul centenarului zilei în care s'a născut, ca să fie o cucernică participare la serbarea ce i se cuvine și un îndemn pentru alții mai meșteri de a lua pana în mână spre a-l pomeni și ei.

De CAROL DAVILA nu se va vorbi niciodată destul.

Nihil non laudandum aut dixit, aut fecit, aut scripsit

(Velleius Paterculus)

8 Aprilie 1928

